

TÜRK HUKUKUNDA ORMAN MÜLKİYETİ

Asistan Dr. Bülent Köprülü

— Sayın Hocam Üstad Ord. Prof.
Ebül'ülâ Mardin'e —

GİRİŞ

Etüdümüzün konusu, Türk Hukukunda orman mülkiyetidir. Ormanlar, cemiyet hayatında muhtelif cephelerde olmak üzere çok önemli bir yer işgal etmektedir.

Memleketin, tabii ve iktisadi varlıklarından en mühimmi olan ormanlarla insan toplulukları yakından ilgilenmiş ve bunlara mütedair bir çok kaide ve müeyyideler vazeylemek zarureti karşısında kalmıştır.

Hukukî sahada da ormanların rolü büyük olmuş ve her devlet bu hususta, muhtelif devirlerde olmak üzere bir çok kanunî mevzuat ısdar eylemeğe mecbur kalmıştır.

Son zamanlarda beşeriyete ifa ettikleri bir çok hizmetler gözönünde tutulan ve bu tabii varlıkların, artık âmme emlâki kategorisinde yer almaları durumu doktrin sahasından çıkararak, bazı devletlerde pozitif hukuk sahasına da girmiş bulunmaktadır.

İncelemelerimize ormanları mevzu olarak seçmemize başlıca iki sebep âmil olmuştur. Bunlardan birincisi, memleketimizi yakından ilgilendiren mühim bir konu üzerinde çalışmak; diğeri ise bu hususun, bizde hukukî bakımdan hemen hemen hiç incelenmemiş olmasıdır.

Bu son durum, yabancı memleketler için de varit bulunmaktadır. Esasen bu mesele zamanımız için aktüel bir mahiyet taşımakta, gerek doktrin ve gerek tatbikatta bunun neticeleri yakından görülebilmektedir.

İncelemelerimiz âmme hukuku sahasına müstenit bulunmakla beraber, bir çok noktalarda hususî hukuk müesseselerine de temastan kendimizi uzak tutamadık.

Bilindiği gibi Roma hukuk âlimlerinden Ulpianus tarafından Institutiones adlı meşhur eserinde, ilk defa yapılan bu tefrik, daha ziyade sun'î bir mahiyet taşımakta ve hukukî sahalardaki incelemelerle, müesseselerin tasnifini kolaylaştırmak amacını gütmektedir. Bir çok hukukî müesseseler her iki sahada da yer almakta olduklarından böyle bir tefrik tamamiyle reel bir esasa dayanmamaktadır.

Esasen bugün kesin olarak bu iki hukuk dalının sınırlarını tesbit etmek de mümkün görülememektedir. Bu hudutlar, zamanları ile yakından ilgili olduklarından; onların hareket tarzlarına kendilerini uydurmak zorundadırlar. Zamanımızda, âmme hukuku sahasında yer almakta olan birçok münasebetlerin evvelce hususî hukuk sahasında bulduklarını tesbit eylemek mümkün bulunmaktadır*.

Şurasına da işaret edelim ki, etüdümüzü hazırlarken daima iki büyük zorlukla karşılaşmak talihsizliğine duçar olduk.

Evvelâ, bu konuyu ilgilleyen mevcut ilmi malzeme ve tetkikat hemen hemen hiç mesabesinde olması, saniyen eski mevzuatımızın bu hususta noksan ve dağınık hükümler ihtiva eylemesidir.

Tetkikatımız, kısa bir girişle başlamaktadır. Evvelâ, eski mevzuatımızın ormanlara mütedair ihtiva eylediği hükümleri incelemeyen önce, ormanların insan medeniyetine yapmış olduğu önemli tesir ve hizmetlerle memleketimizdeki bunların bugünkü durum ve miktarları üzerinde durmak lüzumunu hissettik.

K I S I M I

ORMANLARIN ÖNEMİ VE MEMLEKETİMİZDEKİ BUGÜNKÜ ORMAN DURUMU

Fasıl I.

I — GENEL OLARAK ORMANLARIN ÖNEMİ VE MEDENİYETE HİZMETLERİ

1 — Ormanların medeniyetle ilgisi o kadar tabii ve yakındır ki bu bağılılığı yalnız bugün değil, tarihî devirlerin bütün seyir ve inkişafında görmek kabildir.

Ekseriyetle en eski çağ sayılan taş devrinden çok zaman evvel beşe-

*) Ulpianus tarafından IUS publicum ve IUS privatum şeklinde yapılan tefrik aynı zamanda Digestanın baş kısmında yer alan bir metin parçasında da mevcuttur (D. I, I, 2):

Bu hususta fazla bilgi edinmek için bak: Dr. A. B. Schwarz, Roma Hukuku Dersleri (tercüme eden: Dr. Türkân Rado), İkinci bası, İst. 1945, sah. 23 ve sonrası.

Bu taksimin istinat noktası daha ziyade hukuki münasebetlerin menfaat ve faide cepheleleridir. Bugün bu noktalar bazı hukukçularca tatminkâr görülmemektedir. Bunların hareket noktası olarak ittihaz ettikleri esaslar süjelerin içinde bulunduğu hukuki faaliyet ve münasebetlerdir.

riyet bir ağaç devri geçirmiş ve bu devir esnasında, ağaç insanın işlemini bildiği yegâne bir malzeme olmuştur¹. Ormanlar varlıkları ile insan medeniyetlerini temsil eden tabiatın en lüzumlu cevhererinden biridir².

2 — Jeoloji ve iklim şartlarının Orta ve Şimali Şarkî Asyada değişmesi ve bu hâdisenin tarihte hepimizin malûmu olan göç hâdiselerine sebebiyet vrrdiği devirlerde Türk kabileleri daha o zamanlar yani tâ ilk insan çağlarında bile, Orta Asyadan yayılarak Avrupanın o zamana kadar vahşi bir durumda olan şeklini değiştirmişler ve tunç devrinde; Avrupadaki insanlar göl beldelerinde³ yaşadıkları halde Orta Asya yaylalarında yaşayan Türklerin, Milâddan en az 7000 sene kadar evvel tabiatta tesadüf ettikleri bakır ve altın madenlerini odun veya odun kömürü ateşinde eriterek bunlara istedikleri şekilleri verebildiklerini biliyoruz⁴.

3 — Ormanların önem ve kıymetleri denilebilir ki çok eski bir mebde taşımakta ve mübalâğasız olarak ilk âdem oğulları tarafından bile idrak edilmiş bulunmakta idi.

Meşhur Romalı büyük âlim Plinius⁵, 12 ciltlik muazzam eserinde ormanların, zamanının medeniyet ve ilim seviyesi dahilinde etraflı bir şekilde tarihi ve ilmi tetkikini yapmıştır. Mezkûr âlim tabiatın insanlara bahşettiği en iyi lütfun ağaçlar ve ormanlar olduğunu, çünkü ilk insanların yiyeceklerini ağaçların yapraklarından tedarik etmiş bulduklarını ve ağaç kovuklarını kendilerini barındıracak bir halde tuttuklarını; ağaçların kitabiye tabakasından da yumuşak elbiseler yaptıklarını söylemektedir.

İlk insanların iptidai ihtiyaçlarının karşılanması için ormanların büyük faydalarını sayan Plinius, bunların yalnız tarihten evvelki çağlar insanlarına değil, medenî yani kendi zamanının beşeriyetine de binlerce

¹) Prof. Alexander Rustow: İktisadî Coğrafya, cilt I, İstanbul 1946, s. 108.

²) Prof. Dr. Schupfer: Ormanların medeniyete hizmetleri, İstanbul 1935, s. 3.

³) 19 uncu asır ortalarında 1854 senesinde yapılan araştırmalar neticesinde Avrupada Neuchâtel gölünde 49 ve Konstans'da 33 tane göl beldesi meydana çıkarılmıştır. Bu beldelerin beherini vücuda getirebilmek için takriben 30 ilâ 50.000 kazık lâzım olduğunu öğrenirsek, ormanlardan o zamanlar nasıl istifade edildiğini tahmin etmek güç olmasa gerektir. İsviçre ve Almanyadaki göllerin hemen kâffesinde bu tarzda inşa edilmiş bir çok beldelerin mevcut olduğu görülmüştür. Bak: A. Cevat: Tarihte ormanlar. Orman ve Av Mecmuası. sayı: 50, s. 13.

⁴) Prof. Dr. Schupfer: Adı geçen eser, s. 4; keza Bak: Roger Danré: L'Etat et la Propriété forestière privée. Paris 1938, Introduction générale, s. 3.

⁵) Historiana Naturalis: Plinius, 12 cilt, fasıl 2. (Schupfer'den naklen)

hizmet ifa ettiklerini; medenî insanların, ağaçsız ve ormansız yaşamalarına ve ihtiyaçlarını gidermelerine imkân olmadığını ileri sürerek: «Denizleri ağaçla aşarak memleketler arasında yakınlığı temin ettiğimiz gibi, ağaçların verdikleri keresteler de evlerimizi yaptırmaktadır» demektedir*.

Ormanlar ve ağaçlar ilk çağ insanların başlıca alâkalarını çeken şeyler olmuş, orman kendilerine ağaçlarının meyvalarından bir kısım gıdalarını, gölge ve dallarından da kendi iptidai ihtiyaçlarını giderecek sair zarurî malzemelerini temin eden başlıca kaynak olmuştur¹.

4 — Tarihten evvelki insanların taş devrinin muhtelif merhalelerini aşarak, tunç ve demir; başka bir tâbirle maden devrine varabilmeleri ancak ormanlardan istihsal edilen odun ve odun kömürü ile olabilmıştır. Maden devrinde bilhassa demir, bu çağ insanların en mühim korunma ve yaşama imkânlarına cevap vermiş, mızrak ve buna mümasil sair âlâti temine medar olmuş kıymetli bir madendir.

İlk zamanlarda demirin topraktan, bilhassa eski Türkler tarafından istihsali hakkında henüz kat'î malûmata sahip değiliz. Fakat o zamanlar, topraktan filiz halinde çıkarılan demir cevherleri ya açık ocaklarda veyahut kuyularda odun kömürü ateşiyle eritmek ve çekiç altında dövülmek suretiyle çeliğe benzer parçalar elde edilebiliyordu.

5 — Biz mevzuumuzdan mümkün mertebe uzaklaşmamak için bu hususları kısa kesmek lüzumunu hissettik. Buna sebep de mevzuumuzun siklet merkezini hukukî cephenin teşkil eylesidir.

Esasen eski devirlerde münakale vasıtalarının henüz gelişmemiş olması ve ormanların kapalılık arzemesi, bunlardan istihsal edilen malzemelerin ve bunlardan bilhassa odunun başka yerlere nakil imkânını güçleştirmekte ve bu bakımdan da ağaçlar kıymetlendirilememekte olduğundan; odun ve odun kömürünün maden işlerinde kullanılması mühim bir gelfr kaynağı teşkil ediyordu.

6 — Maden kömürünün keşfi ve endüstride bundan istihsal edilen buhar ve elektrik kuvvetinin istimali bugün için artık tamamen kıymetini kaybetmiş olan odun ve odun kömürünü bu hususta önemsiz bir duruma düşürmüştür.

İlâve edelim ki bugün bile odun ve odun kömürü büyük mikyasta

* Keza Schupfer: adı geçen eser, s. 5.

¹) Dünyanın ilk sâkinleri gözlerini orman içerisinde açarak onlardan istifadeye çalışmışlardır. Kulûbu mukaddese Hazreti Âdemin Hindistanın en vahşi ormanlarına malik bulunan Serendip (Seylân) adasına indiğini yazarlar. Bak: A. Cevat: adı geçen makale, Orman ve Av Mecmuası, sayı: 50, s. 13.

mahrukat olarak kullanılmaktadır. Odun kömürünün orta çağ endüstrilerindeki oynadığı rolü ileride göreceğiz⁵⁾.

7 — 19 uncu asra kadar madencilik ile ormanlar arasındaki sıkı rabita Avrupada devam etmiştir. Bunun en canlı misalini 1762 de Prusyada Chemnitz'de kurulan maden akademisinin teşkilât nizamnamesi, bu durumu bizlere iyi bir şekilde tebarüz ettirmektedir.

Bu nizamname zamanının meşhur imparatoriçesi olan Maria Terezia tarafından «Madencilige lüzumlu olan ağaçlarla teknik ve ormancılık tedrisatının da ehemmiyetle nazarı dikkate alınması» kaydı ile tasdik edilmiştir⁶⁾.

Fakat Avrupada, bilhassa İngilterede, Almanyada ve İspanyada madenlerin eritilmesi için lüzumlu olan odunun tedarikinde müşkülât hissedilmiş ve hariçten temin imkânları araştırılmıştır.

8 — İşte bu sıralarda Avrupada maden kömürünün odun yerine ikame hususunda girişilen tecrübeden her türlü ümitlerin üstünde, başarılı sonuçlar vermiş ve bu vadide yukarıda da ilâve ettiğimiz gibi⁷⁾ odun modası geçmiş bir meta haline gelmiştir. Maden kömürünün keşfi endüstride tamamen yeni çağlar açmış ve makine endüstrisinin süratle gelişmesini sağlayarak cemiyet hayatında dinamik ve önemli roller oynamıştır⁸⁾.

II — ORMANLARIN İKTİSADÎ BAKIMDAN ARZETTİKLERİ KIYMETLER

9 — Ormanlar, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi çok eskiden yalnız inşaat kerestesi, yakacak ve maden eritme malzemesi olarak kullanılmakta idi. Bugün ise mevcut malzeme arasında ağaç, hiç şüphesiz kullanıldığı maksatların çeşitliliği bakımından ön plânda yer almaktadır. Yeni ihtiralar, medeniyete büyük hizmetler gören endüstri kısımlarında zarurî ilk maddelerden önemli bir kısmının ormanlardan istihsal olunabileceğini meydana koymuştur⁹⁾.

⁵⁾ Bak: İleride No. 11.

⁶⁾ Dr. Schupfer: adı geçen eser, s. 8.

⁷⁾ Bak: No. 6.

⁸⁾ İlâve edelim ki bütün tabiat bilginlerine göre topraktan çıkarılmakta olan maden kömürü jeolojik hâdiseler tesiriyle ormanların topraklara gömülmesinden ileri gelmiştir. Bu devre, Karbonifer devri ismi verilmekte ve başlıca dörde ayrılan jeolojik devirlerin birincisinin 3 üncü kısmını teşkil etmektedir. Fazla bilgi için bak: E. Gaustier. Géologie. Paris, s. 223.

⁹⁾ I. Kutlatan, Ormanlarımız ve ormancılığımız, Ankara 1941, s. 3.

Ormanlar insanların uzun müddet en önemli inşaat malzemelerini teşkil etmişlerdir. 18 inci asrın nihayetine kadar ağaç iş malzemesi olarak hâkim bir yer işgal ediyordu. Hattâ âlât ve edevat ve makinelerin büyük bir kısmı hep tahtadan yapılıyordu¹¹⁾.

10 — Medeniyetin pek büyük değer verdiği bir madde de hiç şüphesiz camdır. Cam evlerde ve insanların bir çok işlerinde kullanılmasından başka şeffaf olması, kapalı yerlere aydınlığın girmesini temin cylemesi ayrıca büyütme ve küçültme, mesafeyi kısaltma ve uzatma hassalarına malik bulunmasından dolayı, tabiat ilimlerinin inkişafını mümkün kılmıştır. Bugünün çok mühim endüstri bölümlerini teşkil eden optik, ve plâstik endüstrilerinin meydana gelmesinde başlıca âmîl olmuştur. Cam yapılmasının başlangıcı tâ eski zamanlara kadar gitmektedir. Mısır ve Fenike gibi Akdenizin meşhur eski memleketlerinde cam imali sanatı çok ileri bir durumda idi. Hattâ bu vaziyet eski Türk kabilelerine bile yabancı değildi.

Camla odun, orman arasında ne gibi bir bağ bulunduğu suali zihinlere gelebilirse de ilâve edelim ki eski zamanlarda, odun camın imalinde en ön safta gelen bir madde idi¹²⁾.

11 — Maden kömürünün endüstriye tatbikinden evvelki devrelerde odun kömürü, yalnız eritme sanatı için değil¹³⁾ aynı zamanda demircilik, çilingirlik ve diğer sanatlar için lüzumlu ve önemli bir madde teşkil ediyordu.

1797 de Fransız kimyageri Lavoisier tarafından neşrolunan bir etüdde 1788 senesinde henüz o zaman 600.000 nüfusa malik bulunan Paris şehri için 700.000 araba odun kömürü getirildiği kaydedilmektedir. Demek oluyor ki orta ve hattâ yeni çağ başlarında kömürcülük odunu, dolayısıyla ormanları iktisadî bakımdan kıymetlendiren mühim bir yoldu¹⁴⁾.

12 — Romalı meşhur tabiat âlimi Plinius'un «Denizleri ağaçla aşırız ve memleketleri ağaçla yekdiğerine yaklaştırıyoruz» sözleri ile aynı zamanda sahilde oturan kavimlerin gemi inşaatındaki alâkalarını açık bir şekilde tebarüz ettirmektedir.

Bu hal sahilleri geniş olan devletleri daimî surette gemi inşaatına

¹¹⁾ Dr. A. Rustow, adı geçen eser, s. 108; keza Osman Talu: Orman hükümleri, Zonguldak 1944, s. 7.

¹²⁾ Dr. Schupfer, adı geçen eser, s. 9.

¹³⁾ Yukarıda No. 4 e bak.

¹⁴⁾ Dr. Schupfer, adı geçen eser, s. 10; keza bak: A. Madre: La propriété forestière et la limitation au droit de propriété, Paris 1926, s. 4-18.

lüzumlu olan keresteleri kendi ormanlarından temin edebilmeleri için ormanların muhafaza ve korunmalarına müteallik hususî kanunlar ısdar etmek mecburiyetinde bırakmıştır.

İstanbul Üniversitesi İktisadî Coğrafya Profesörü Alexander Rustow'a göre¹¹⁾, Akdeniz havzasındaki ormanların ağaçları ilk çağlarda bilhassa gemi inşaatı için tüketilmiştir. Gemi inşaatında ağaç 19 uncu asrın sonlarına kadar hâkim bir mevkide bulunuyordu. Bu tarihten sonradır ki gemilerde ağaç yerine demir kullanılmaya başlanmıştır.

13 — Ormanlardan istihsal olunan malzemelerin bugün bile bir çok inşaat sahalarında önemli bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz.

a) Mobilya inşaatı sanayi şubesinde:

Bu endüstri bilhassa büyük şehirlerde toplanmıştır. Yalnız bu işlerle meşgul fabrikalar bulunduğu gibi diğer işleri arasında mobilya yapan marangozlar da mevcuttur. Memleketimizde bu endüstri şubesinde her sene asgârî beş bin metre küp ağaç harcanmaktadır¹²⁾.

b) Sandıkçılık, tahta kaplama gibi ambalâj endüstrilerinde ağaca karşı talep gittikçe artmaktadır. Ağaç bilhassa bu endüstri kolunun en mühim malzemesini teşkil eylemektedir.

14 — Bugün bile ufak tonajda gemilerle nakil vasıtalarında ehemmiyetli bir yer işgal eden mavna, kayıklar ve kara endüstrisinde eski rolü azalmakla beraber elân kullanılmakta olan arabalar inşası hususunda ağaç kullanılmaktadır.

15 — 19 uncu asırda buhar kuvvetinin keşfedilmesi ile gelişen ulaştırma araç ve tekniği demiryolu traversleri ile telgraf direklerine karşı ihtiyacı arttırdı. Ekseriyetle ağaçlardan elde edilen ve demir yolları inşaatında kullanılan traverslere talep günden güne artmaktadır. Bilhassa bu talep artışı demiryolları henüz gelişmemiş memleketler için göze çarpmaktadır. Memleketimizde bu durumu kolayca müşahede etmek kabildir. Keza seri haberleşme vasıtalarının süratle gelişmesi telgrafa ihtiyacı şiddetle arttırmış ve bunlar için de ağaçtan imal olunan direklerin teminine zaruret hiss olunmuştur.

¹¹⁾ A. Rustow, adı geçen eser, s. 108; keza bak: Prof. Albert, Ormanın suların vaziyetli ve toprak ahvâli üzerine yaptığı tesir. Orman ve Ay Mecmuası, s. 4, 8, sayı: 47-49; Fihakika siyasi tahakküm ve genişleme temayülleri ve buna merbut fütuhât arzuları ormanlara gittikçe artan tahripkâr hücumları arttırdı. Meselâ Romalılar Kartacalılarla yaptıkları muharebeler için 45 günde 220 gemi teçhiz etmişledi.

¹²⁾ İ. Kutaltan: adı geçen eser, s. 78.

Demek oluyor ki ağaç traverslerle ağaçtan mamul telgraf direklerine bugünkü cemiyetimizin büyük bir zarureti hiss olunmaktadır.

15 — Ormanlardan istihsal olunan malzemenin diğer bir kullanılış yeri de maden ocaklarıdır.

Madencilikte, yer altında dehlizler (galerie) tesis etmekle elde edilen madenlerde ağaç, direk olarak çok mühim vazifeler ifa etmektedir. Bilhassa maden kömürü istihsalinde ağaç çok önemli bir rol oynamaktadır. Filhakika memleketimizde son zamanlarda maden kömürü istihsalinin artması¹⁹⁾ ancak kâfi miktarda direk temin edilmesile kabil olmuştur.

Madencilikte galerileri gerek toprağın çökmesine karşı ve gerekse bunları kaplamak (örmek) için ağaç direklere karşı dün olduğu gibi bugün de kuvvetle ihtiyaç vardır.

Her ne kadar ağaç direk yerine demir veya betonarme örgü kullanmak kabil ise de bunlar istihsalin maliyet fiyatlarını mühim bir ölçüde yükselteceğinden kullanılmamaktadır.

16 — Zamanımızda ağacın en mühim istimal sahalarından biri de kâğıt, sellüloz ve kimya endüstrileridir.

Varlığı bugünkü medeniyetin en mühim maddesi ve hattâ mübalâğasız temeli olan kâğıt imalinde, ormanların yani bunlardan istihsal edilen odunun yerini tutacak henüz başka bir madde yoktur. Kâğıt birinci derecede öyle bir medeniyet faktörüdür ki onsuz bugünkü cemiyet hayatını yüksek (medeni) bir seviyede bulundurmamak imkânsız olurdu²⁰⁾.

Her sene milyonlarca metre küp ağaç, kâğıt endüstrisine tahsis edilmektedir. Odunun kâğıt imalindeki sarfiyatının ehemmiyetini bir misalle göstermek için Amerika Birleşik Devletlerine bir nazar atfedelim. Birleşik Amerika Devletlerinde kâğıt endüstrisinin verim kabiliyeti 914-926 seneleri arasında 1,8 milyon tondan 3,6 milyon tona yükselmiş yani yüzde yüz artmıştır²¹⁾. Yine aynı Devlette 1930 senesinde kâğıt imaline mahsus ağaç istihlâkinin, adam başına 220 ayak (feet) küp olduğu görülmüştür²²⁾.

Memleketimizde ise kâğıt endüstrisi Cumhuriyet Hükûmetinin ilk beş senelik endüstri plânında yer almış ve İzmit şehrinde iki büyük karton

¹⁹⁾ Evvelce memleketimizde istihsal olunan maden kömürünün miktarı bir milyon ton iken bugün üç milyon tonun üstüne çıkmış bulunmaktadır.

²⁰⁾ Bak: Prof. Schupfer: adı geçen eser, s. 17.

²¹⁾ B. Madre: La question forestière, Paris 1934, s. 26-28; keza bak: Dutilloy, Il faut reboiser pour assurer à la France son papier, Paris 1937, s. 20 ve m.

²²⁾ Huntington, Williams, van Valkenburg: Economic and social geography, New-York, 1933, s. 439.

ve kâğıt fabrikası meydana getirilmiştir. Son zamanlarda yine aynı şehirde Sellüloz fabrikasının inşaatı ikmal olunarak faaliyete geçmiştir. Hâlen bizde kâğıt ve karton fabrikaları için senede 30.000 metre küp odun ve 600.000 ton reçine, sellüloz sanayii için ise 70.000 metre küp odun kullanılmaktadır.

Saf odun elyafı olan sellüloz yalnız kâğıt endüstrisi için lüzumlu bir madde olmayıp aynı zamanda daimî inkişaf halinde bulunan diğer endüstri bölümlerinde en mühim ihtiyaç maddesini teşkil eylemektedir. Meselâ dokumacılık, ipek ve sentetik kimya araştırmaları sonucu odundan nişasta, şeker, alkol vesaire gibi maddeler istihsal olunabileceğini göstermiştir²³.

17 — Ormanlardan istihsal olunan diğer mühim maddelerden bazıları da şunlardır:

- a) Tabii kauçuk,
- b) Reçina.

Bu iki madde bugünkü muhtelif endüstri kollarında çok önemli roller oynamaktadırlar. Bilhassa kauçuk zamanımızın en mühim maddelerinden biri olmuş ve muhtelif endüstri kollarıyla çeşitli imal sahalarında tatbik yeri bulmaktadır.

III — ORMANLARIN İKLİME, ARAZİYE, AHALİYE TESİRLERİ VE BUNLARIN MİLLİ SAVUNMA BAKIMINDAN ÖNEMLİ ROLLERİ

18 — Ormanların iklime, araziye ve belde sakinlerine ve milli savunma bakımından ifa ettiği tesir ve rolleri beş grupta toplamak mümkündür²⁴:

- A — Ormanların iklime yaptığı tesirler.
- B — Ormanların suların iktisadi durumu ile bunların tevziatı ve toprak işlemlerine yaptığı tesirler.
- C — Ormanların mihaniki rolleri.
- D — İnsanların sıhhatine, ahlâkına ve beldenin güzelliğine yaptıkları tesirler.
- E — Ormanların milli savunma bakımından stratejik durumu.

²³) Dr. Schupfer: adı geçen eser, s. 18.

²⁴) Ankara Ziraat Enstitüsü doçentlerinden Esat Muhlis Oksal, Ormanların kolektif faydaları (Bursa 1926, s. 6) eserinde bu faydaları dört kısım altında tetkik etmektedir. Biz buna yukarıda görüldüğü gibi bir beşinci kısım ilâve ettik.

19 — A) Ormanların iklim üzerindeki tesirleri hakkındaki münakaşalar oldukça eski bir menşee taşımaktadır.

19 uncu asrın ortalarına kadar ileri sürülen mülâhaza ve fikirleri iki ayrı grup altında toplamak mümkündür.

İlmî araştırma metodlarının iptidai ve skolastik bulunduğu devrelerde ormanların iklime yaptığı tesirleri tetkik etmiş olan ilim adamlarından bazıları, mevcut tarihi malûmata ve şahsî müşahedelere istinaden bunların, iklime hiç bir tesirde bulunmadığını ileri sürerken bazıları ise ormanların iklim üzerindeki tesirlerinin pek şümüllü ve önemli olduğu kanaatine varmışlardır²⁵.

20 — Bu husus, bilhassa meteoroloji merkez ve istasyonlarının teessüsünden sonra yapılan mukayeseler ve müşahedelerle ayrıca bunlardan ilmi metodlara müstenit araştırmalar neticesinde elde edilen sonuçlarda, daha ziyade açıklık ve isabet kazanmağa başlamıştır²⁶.

21 — Bu kısa izahattan sonra²⁷ ormanların beldenin iklimine yaptığı tesirleri görelim:

Bu tesirleri bir kaç grup altında toplamak mümkündür:

- 1) Hava suhunetine tesir ederler.
- 2) Toprak hararetinde bariz değişiklik tevlit ederler.
- 3) Atmosfer tabakasının rutubet miktarında değişiklik meydana getirirler.
- 4) Yağmurların miktarlarında büyük rol oynarlar.
- 5) Dolu yağışlarını düzenlerler.
- 6) Rüzgârlar üzerlerine derin tesirler icra ederler.

22 — B) Ormanların, suların dağılma, iktisadi durumuna, muvazanelerine, toprak işleme, işletme ve kaymalarına karşı tesirleri pek büyük ve önemlidir.

Filhakika ormanlar bir taraftan suların toplanma ve akmasına âmîl olurken müsbet, diğer taraftan yağmurların kısmen toprağa geçmesine mâni olmakla menfi mahiyette iki zıt rol ifa etmektedirler.

23 — C) Ormanların mihaniki (mekanik) tesirleri.

Sel ve taşmalar ile alâkadar olan mihaniki tesirler meselesinde de ormanların önemli büyük hizmetleri ve sosyal tesirleri ile karşılaşılır. Filhakika su taşmalarının, bilhassa düz, ovalık arazideki tesirleri çok

²⁵) Esat Muhlis Oksal: adı geçen eser, s. 6 ve m.

²⁶) Muhlis Oksal: adı geçen eser, s. 16.

²⁷) Biz mevzuumuzdan uzaklaşmamak için bu hususları kısa geçmek zorunda kaldık.

büyüktür. Böyle âfetler bu kabil yer sakinlerini çok müşkül durumlarda bırakmakta, kısa bir zaman içinde o muntakada önemli ürün, hayvan ve hattâ bazan insan kaybına sebep olmaktadırlar. Ormanlar ufalmış ve gevşemiş toprağın üst tabakalarını kökleri ile bağliyerek bunların kayma ve yayılması gibi hâdiselere mâni olurlar.

Yeniden gevşemiş taşların, kaya parçalarının kaymalarına, karların, taş ve toprakların dolmasına, çamur ve bataklıkların teşekkülüne ve keza nehir yataklarının tıkanmalarına mâni olurlar²⁵⁾. Ormanlar akar suların mümkün mertebe tevazün (regulariser) halinde seyretmelerini sağlarlar.

24 — D) Ormanların, ahalinin sıhhat, ahlâk ve beldenin güzelliği üzerinde yaptığı tesirler.

1) Belde sakinlerinin sıhhatleri üzerine ormanların yaptığı tesirler.

Ormanların insanların sıhhatleri üzerindeki tesirlerini, tabiat âlimlerinden Segnin, Davy, Saussure, Hamblott tetkike koyulmuşlar ve orman havasının (atmosferinin) oxygène nisbetinin ormansız araziye nazaran pek az farketdiği neticesine varmışlardır.

Tabiat âlimi Eber-Mayer ise orma havası (atmosferi) ile orman bulunmayan yerlerin havası (atmosferi) arasında hiç bir fark olmadığı neticesine varmıştır.

Meşhur İtalyan âlimi Serfani de Roma şehrinin pek yakınında bulunan parkımsı bir ormanda senelerce süren tetkikleri neticesinde bir metre küb havanın (atmosferin) orman kenarında iki yüz bin, orman içerisinde ise 13.600 adet yani 1/16 nisbetinde bakteri ihtiva eylediğini müşahede etmiştir.

Demek oluyor ki orman muntakalarındaki atmosfer tabakası az miktarda bakteri ihtiva etmektedir. Bu hâdise o bölge sakinlerinin sağlık durumu üzerinde büyük ve müsbet tesirler yapmaktadır.

1913 senesinde Madrid şehrinde toplanan klimatoloji ve jeoloji konferansında ormanların, ilk defa olarak radioaktif tesirlerde bulunduğları kuvvetle ileri sürülmüştür²⁶⁾.

25 — Son zamanlarda memleketimizde meydana getirilen meteoroloji istasyonları sayesinde, Anadolunun muhtelif bölgelerindeki iklim durumu ile orman muntakalarının kesif bulunduğu yerlerin iklim üzerindeki tesirlerini ilmi araştırmalarla tetkike imkân hasıl olmuştur²⁷⁾.

²⁵⁾ Muhlis Oksal; adı geçen eser, s. 26; keza, Roger Danré: adı geçen eser, Introduction générale, s. VI. Keza Prof. Albert, Ormanın suların vaziyetli ve toprak ahvall üzerine yaptığı tesir, Orman ve Av Mecmuası, sayı: 47-49, s. 4-8.

²⁶⁾ Muhlis Oksal; adı geçen eser, s. 23.

²⁷⁾ Bu hususta fazla malûmat için bak.: Dr. Şerafettin Nuri, Der Schutzwald in der Türkei, Dissertation, München 1933, s. 37.

26 — 2) Ormanların beldenin sakinleri üzerinde ahlâkî ve bunlar üzerinde icra ettikleri bedîî tesirler.

Ormanların belîğ, zengin, çeşitli ve güzel manzaraları ile, insan vücut ve ruhuna kuvvet vermek, onların tabiat bilgilerini arttırmak, sanat ve güzellik (estetik) hislerini uyandırmak; zevkiselimi okşamak gibi yaptıkları canlandırıcı, başarıcı, ahlâkî ve bedîî tesirler bütün milletlerce binbir çeşit renklere boyanarak hissedilmiş ve edilmektedir²¹.

Diğer taraftan ormanlar mevcudiyetleri ile beldenin artistik güzelliğini arttırmakta, başka deyimle memleketin bedîî mameleğini (patrimoine esthétique et artistique) zenginleştirmektedir. Bu hal ise bilhassa seyyahları çok yakından ilgilendirmektedir²².

27 — E) Ormanların millî savunma bakımından faideleri.

Harp halinde bulunan otarşik bir memleket endüstrisinin en esaslı unsurunu teşkil ederler. Memleketin her tarafına yayılmış bulduklarından muayyen bir arazi terki meselâ madenlerde olduğu gibi kendisini hissettirmez²³.

Keza ormanlar tabîî birer mânia oldukları için düşmanın gerek suvari ve gerekse motorize kuvvetlerini durdurmak ve müdafaa kuvvetlerinin de rahatça mevzi olmalarını sağlamak imkânını bahşederler. Ayrıca bunlar düşman topçusu ile uçaklara karşı mükemmel birer kamuflej vazifesi görürler²⁴.

²¹) Muhlis Oksal; adı geçen eser, s. 23 ve m.; Keza bak: A. Ardel. Umumi Coğrafya dersleri, I. Klimatoloji, İstanbul 1940, s. 49 ve 219 ve m.; Beşim Darkot; Türkiye Coğrafyası, İstanbul 1942, s. 28-48.

²²) Roger Danré, adı geçen eser, Introduction générale, s. VI.

²³) Fransa Alzas-Lorraine eyaletini 1870-71 harplerinde kaybetmekle demir madenleri bakımından çok fakirleşmişti. Fakat bu terkedilen muntaka ormanları memleketin iktisadî durumunda az değişiklik yapmıştır.

²⁴) Tarihte buna mütedair misaller pek çoktur. Mîlâddan 420 sene evvel Atinalılarla Ispartalılar arasındaki muharebelerde Isparta ordusu kumandanı Brazidas, Atinalıların donanmalarını takviye edememeleri için buralara taarruz ederek bu muntaka ormanlarını elde etmeyi düşünmüştü.

Keza tarihimizde Bükreş ve Teragoşa'nın ziyası ile neticelenen bir muharebede düşmanın ormanlar içersinde gizli bir hareket tertip ederek âni baskınlarla Osmanlı ordusunu mağlûp ettiğini görüyoruz. Sadriâzam Sinan Paşa'nın mağlûbiyeti ve Teragoşa kumandanı Ali Paşa ve Koçl Beyin şahadetleri ile neticelenen bu muharebeyi müverrih Kâtip Celebi Fezlekesinde şöyle anlatmaktadır: Veziriâzam Sinan Paşa askeri islâmla Bükreşte Citten bir hisar yaptırıp Teragoşada zağaçtan bir kal'a insasına

28 — Buraya kadar yaptığımız incelemelerle ormanların muhtelif cephelerden arzettikleri önemi tebarüze çalıştık. Esasen bu noktada, yani ormanların önem ve cemiyet hayatında oynadıkları mühim rolleri belirtmekte herkes müttefiktir. Çünkü, hayat icap ve zaruretleri insanları ormanlara ve onlardan elde edilen mahsullere, başka bir tâbirle bunların sağladıkları nimetlere karşı çok yaklaştırmakta ve hattâ tereddüt etmeden denebilir ki ormanların başlıca mühim mahsulü olan oduna günlük hayatın her sahasında şiddetle ihtiyaç hiss olunmaktadır. Bu malzeme hakikaten bize, beşikten mezara kadar refakat etmektedir²⁵.

Fransız müelliflerinden B. Madre'ın dediği gibi ormanlardan istihsal olunan malzemelerin önemi büyüktür, bunların yerini hiç bir iptidai madde dolduramaz²⁶.

Bu iptidai maddelerin teşekkülü bir dereceye kadar insan iradesinin dışında bulunmakta ve üreme müddetinin uzun ve yavaş olması iktisadi ihtiyaçlarımıza tamamen intibak edememektedir²⁷.

Meselenin bu cephesi son derece önem arz etmekte ve bu hususta en esaslı bir noktayı teşkil etmektedir.

29 — Bugün ormanların miktar ve zenginliklerine hanel getirmeden yani onları tahrip eylemeden faydalanmak problemi karşısında bulunmaktayız. Tâbiri diğerle ihtiyaçlarımızı ormanlardaki yeni ağaç yetiştirme esaslarına göre ve o nisbette tanzim etmek zorundayız.

«Mütehasısların yaptıkları raporlara ve tahminlerine göre²⁸, bütün dünyadaki ormanlarda, senelik ağaç büyüme miktarı (1.100 milyon metre kübe varmaktadır). Bu götürü tahmin tahakkuk ettiği takdirde dünyada yalnız bazı münferit yerlerde değil, netice itibarile her yerde bütün insanlığın orman ve odun için tahripkâr bir işletmeye girişmesi icap etmektedir.» (A. Rüstow, adı geçen eser, s. 107).

mübaşeret» eyledikten sonra «evvelki menzile nüzul olunduğu gibi Mihall betfaal askerî ile ormandan çıkıp Teragoşa sarıldı», üç gün muharebeden sonra Ali Paşa ile Koçu Beyi sişe saplayıp kaleyi yaktı demektedir: Kâtip Celebi, Cihannuma, s. 179, sene: 1276 hicri.

²⁵) Schupfer, adı geçen eser, s. 18.

²⁶) B. Madre, La question forestière, Paris 1934, s. 27 den su cümleyi kullanmaktadır: «Une matière première que rien ne remplace». Keza, bak: Franz Frankhausen: L'économie forestière, Lausanne 1946, s. 7-17.

²⁷) Bak: Roger Danré, adı geçen eser, s. 111.

²⁸) Gernlein «Forschung tut not» III üncü kitap, 1932 birinci kısım ve m. Vereindeuch-er ingenlure.

Demek oluyor ki bu vaziyet karşısında ormanların korunması hususunda alınan tedbirler, rasyonel plân ve amenajmanlar tam mânâsıyla istenilen neticeler vermekten uzak kalacak; amaca varmak için bütün bu tedbirlerden başka ayrıca insanlığın aktüel ağaç ihtiyaçlarından takriben %30 nisbetinde bir azalmaya lüzum hasıl olacaktır.

30 — Bütün bu mülâhazalar gözönünde bulundurulacak olursa orman işletmelerinin gelişi güzel tahrip, plân ve amenajmansız işletilmelerinin önüne geçmek, ne kadar önemli olduğu kendiliğinden tebarüz etmektedir. Ayrıca imkân nisbetinde ormanlardan istihsal olunan malzeme yerine kaim olacak başka maddelerin de kullanılması bu hususta ön plânda gelen şeylerdendir.

Zamanımıza kadar devam eden tahripkâr orman işletmelerine nihayet verilmeyecek olursa insanlık büyük bir ağaç buhranı karşısında kalacaktır³⁰. Bütün devletler yerinde ve haklı bir müdahale ile orman tahriplerine esaslı bir şekilde nihayet vermek hususunda büyük mesailer ve gayretler sarfetmekte, kanunî mevzuatlarında bu vâdide müeyyideler koymakta ve aynı zamanda yeniden ağaç yetiştirme ve ormanların kıymetlerine hâlel getirirmeden verimli (rentable) bir iktisadî işletmeye hasredilmeleri hususunda lâzım gelen tedbirleri almaktadırlar³¹.

31 — Zamanla, ormanların sadece devlet maliyesi için bir servet değil ve fakat bütün millet iktisadî için tabii ve iktisadî bir gelir kaynağı teşkil eylediği hususunda, telâkkilerde bir değişiklik husule gelmiştir.

Bilhassa, ormanların bir gelir kaynağı olduğu düşüncesi memleketimizde uzun müddet hüküm sürmüş ve neticede, mali faidelerden ziyade, ölçüsüz bir şekilde, ormanların mobilize edilmelerini intaç etmiştir.

Bu durum ise, ormanların, hiç bir fennî esasa ve amenajman plânlarına müstenit olmadan, amansız bir şekilde istismar edilmelerine müncer olmuştur.

Yukarıda, muhtelif bakımlardan önem ve cemiyet hayatında oynadığı rolü tebarüz ettirmeğe çalıştığımız ormanların, sırf iktisadî bir meta addolunması temayülüne karşı, bilhassa yakın zamanlarda bazı aksülâmeler kendini göstermekte gecikmemiştir. Şurasına esefle işaret etmek isteriz ki, bugün bile memleketimizde, büyük bir halk kütlesi, ormanların, arzettiği önemi henüz istenilen şekilde idrak edememiştir.

³⁰ A. Rustow, adı geçen eser, s. 107.

³¹ Bak: Herbert, Louis, Das Natürliche Pflanzenkleid, Anatoliens Geographisches Gesehen, Stuttgart, 1939, sah. 14 ve sonrası.

Bunların sırf iktisadî mahiyette, birer tabiat vergisi olduğu şeklinde benimsenen fikirler henüz yerlerini tamamen terketmemişlerdir.

Bugün, ülkenin en mühim tabii şartlarını temin hususunda büyük rol oynayan muhafaza ormanları, âmme emlâki kategorisine, bütün yabancı mevzuat tarafından ithal edilmiş bulunmaktadır.

Ormanlar hususunda yeni gelişmeler, bunların sahipsiz mallardan (res nullius) addolunamayacağı telâkkisi ile birleşmektedir.

32 — Devletler, bu hususta, mevzuatlarında vazettikleri etraflı hüküm ve müeyyidelerle ormanların artık gelişi güzel hiçbir fennî esasa müstenit olmadan tahrip olunmalarının önüne geçmişlerdir.

Görülüyor ki, devletlerin evvelce ormanlara karşı, almış oldukları nisbeten passif durum, bilhassa bunların mülkiyet rejimi konusunda ve oldukça müdahaleci temayüller karşısında, zamanla aktif bir şekle tahavvül eylemiştir. Hattâ, son zamanlarda bazı mevzuat, ormanları, hiç bir tefrike tâbi tutmaksızın, bunları istimplâk yolunu tavsit suretiyle âmme emlâki kategorisine ithal eylemişlerdir.

Memleketimizde, ileride etraflı bir şekilde tetki kolunacağı üzere, büyük bir kısım ormanlar, cibali mubaha addolunarak intifada hiç bir tahdide tâbi tutulmamışlardı. Herkesin istifadesine, mubah bir ayın olarak terkedilen bu kabil ormanlar, zamanla muazzam tahribata uğramakta gecikmemişlerdir.

Son olarak, 4785 sayılı ve 18 Şubat 1945 tarihli bir kanun ile memleketimizdeki bütün ormanlar devletleştirilmiş bulunmaktadır.

Kanun koyucu, ormanların hepsinin âmme emlâkinde yer almalarını kabul etmiş bulunmaktadır.

Bu devletleştirme keyfiyetinde mihanikî bir yol ihtiyar olunmuş, ve kanun koyucu burada istimplâk yolunu tavsit etmemiştir⁴⁾.

Fasıl II.

MEMLEKETİMİZİN BUGÜNKÜ ORMAN DURUMU

I. TARİHİ VE MİKTARI:

33 — Tabiat tarafından ülkemize bahşedilen ve evvelce çok zengin bir durumda olduğuna şüphe olmıyan ormanlarımızın, ilk çağlardanberi

⁴⁾ Filhakika 1945 tarih ve 4785 sayılı kanunun 1 inci maddesiyle bazı küçük istisnalar hariç bütün ormanlar kanunun mer'iyeti ile beraber devletleştirilmiş bulunmaktadır. Fakat bu tahavvülün âni oluşu, bazı nâhoş aksülâmeller tevliht eylemiştir.

nasıl tahrip edildiklerini bizlere gösterebilecek kat'i ve esaslı belgelere malik bulunmamaktayız.

Yalnız bilinen, tarihin gösterdiği ilk delil ile üçüncü tarih devresi dahil ormanlarımız hep kesilmek ve harap olmak talihsizliğinin zehirli baltası ile günden güne harap olmaktan geri kalmamış olmasıdır¹.

Orta Anadolu müstesna olmak üzere memleketimizin her tarafı kesif orman tabakaları ile kaplı bulunduğu hususunda bütün orman ve coğrafya mütehassısları müttefik bulunmaktadırlar.

34 — Eski çağlarda Orta Anadolu'nun ormanlık olduğuna dair henüz kat'i emareler elde edilememiştir. Çorak ve steplik vasfı eksik olmayan bu bölgenin eski ismi Oropedien idi².

Eski yazarlar Orta Anadolu'da yani Oropedien bölgesinde halkın daima odun temin etmek hususunda bir kıtlık içinde bulunduğunu tebarüz ettirmektedir. Xenophons, Anabasis onbinlerin dahili Anadolu'daki kuraklık ve bu bölgenin çöl ve ziraata istenildiği şekilde gayrı müsait olmasından dolayı, hicretlerini hikâye etmekte, coğrafya bilgini Strabo da İç Anadolu'nun kurak, çöl, steplik bir mıntaka olduğunu ileri sürmektedir.

Hovard Üniversitesi profesörlerinden Sperkling, dahili Anadolu'da sistematik bir surette âsârı atika hafriyatı yapmış arkeologlardan biridir. Bu hafriyat ve araştırma neticesinde, Milâddan iki ilâ üç bin yıl evvel Eti (Hitit), Roma ve Yunan medeniyetlerine ait bir çok eşya meydana çıkarılmıştır. Bu arkeolog, bulunan eşya arasında Hasepten mamul eşya izlerine rastlanmadığını ileri sürmüştür. Bulunan eşyalar taş, maden ve kemikten imal olunmuşlardır. Keza meydana çıkarılan bina harabelerinin kâffesi tamamen taş veya kerpiçten inşa edilmişlerdi.

Bütün bu araştırma ve tetkikler Orta Anadolu'nun daima steplik ve kurak bir mıntaka olduğunu göstermektedir. Yani bu bölgede ormanların mevcut olmadığının bariz birer delilidirler.

Ehlisalip ordusu Orta Anadolu'dan geçerken arazinin kurak ve steplik olmasından ayrıca buralarda da pek büyük zayıfata uğramıştır. Hacı Halife bu havaliyi Cihannuma namı verdiği coğrafyasında şöyle tarif etmektedir: «Konya ve Ereğli hudutlarına varınca, sahradır. İsmil o sahrada vaki olmuştur.» (Bak: Ahmet, Ormanın mevcudiyetine hâkim olan şeraiti tabiiye, Orman ve Av Mecmuası, sayı: 47-49, s. 47 ve m.)³.

¹) Niyazi Acun: Ormanlarımız ve Cumhuriyet devrinin orman davası, Ankara 1945, s. 5.

²) A. Cevat: Tarihte ormanlar, Orman ve Av Mecmuası, sayı: 45-46, s. 16.

³) Keza bak. Sevket Süreyya: Orta yayla, sah. 8 ve sonrası, Ankara 1937.

Orta Anadolu'nun ormanlardan mahrum bulunmasının sebebini, bu bölge ikliminin ormanların üreme ve gelişmeleri için müsait bir durum arzetmeyişinde bulanlar da vardır.

Demek oluyor ki, Orta Anadolu müstesna, memleketimizin diğer bölgeleri orman bakımından pek fakir bir durumda değildir. İleride göreceğimiz veçhile bu hal kanaatimizce muhafaza ormanları (Forêt de protection. Der Schutzwald.) için bahis konusudur. Yoksa mezkûr durum işletme ormanları için değildir⁴.

35 — Anadolu 42 ilâ 36 ncı arz daireleri arasında bulunmaktadır. Bulunduğu yer itibarile mutedil bir iklime maliktir. Mesahası 762.000 kilometre kare iken sonradan Hatay vilâyetinin ilhakı ile 776.723 kilometre kareye çıkmıştır. Sahillerinin uzunluğu ise 7126 kilometredir. Oldukça uzun sahillere malik bulunan memleketimiz yağmur bakımından orta kısımlar yani İç Anadolu istisna edilirse kurak bir durumda değildir. Senede vasatı, muhtelif sahil bölgelerine 70-200 santimetre küb yağmur yağmaktadır. Orta Anadolu kısmı ise esasen steplik ve kurak bir mıntaka olduğundan yağmur bakımından oldukça fakirdir. Bu bölgeye vasatı senede 25 santimetre küb yağmur düşmektedir. Mevcut istatistiklere nazaran ormanlarımızın genişliği takriben 10 milyon hektar kadardır⁵ (Osman Talu, adı geçen eser, s. 9). Bazıları bu miktarı 9.427.381 hektar olarak kabul etmektedir (Bak: İ. Kutaltan, adı geçen eser, s. 9). Bu miktar memleketimizin genişliği gözönünde bulundurulacak olursa toprak yüzünün ancak %12-%13 ünü teşkil ettiği meydana çıkar.

Profesör Bernhard'a göre «Türkiye ormanlarının vüs'atını 8,5 milyon hektar tahmin etmektedir. Bu tahminin nelere istinat ettiği hakkında malûmat edinemedim. (Bunun için de lüzumlu olan) orman haritaları olmadığı gibi tasarruf ve intifa hudutları da yoktur. Ormanın nerede başladığını ve nerelerde bittiğini kimse bilmez.

Ormanın vüs'atını gösteren rakam içinde maki (macchie) ve step

⁴) Ormanlar, muhafaza ve işletme ormanları diye ikiye ayrılmakta olup bunlardan birinciler dağların zirve ve yamaçlarında bulunup o bölgenin iklimi ile arazisi üzerinde önemli muhtelif tesirler icra etmektedirler. Başka bir tâbirle o bölgede sakin olmak imkânını ve şartlarını sağlamaktadırlar. İşletme ormanları ise daha ziyade yayla ve düz arazi ormanları olup iktisadi bakımdan önemleri büyüktür.

⁵) Bak. Profesör Bernhard: Türkiyenin orman ahvalı, Orman ve Av Mecmuası, sayı: 44, s. 8. Profesör Bernhard, memleketimizde orman mıntakalarında müteaddit tetkik ve araştırmalarda bulunmuş değerli bir orman mütehassısı ve ilim adamıdır.

çalılıklarının da bulunup bulunmadığı malûm değildir.»⁶ Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan orman haritasına göre ormanlık saha memleketimizde 9,3 milyon hektardır (Bak: Orman haritalarının temini hakkında rapor, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi yayınlarından, B. serisi, takım 11, İstanbul 1938, s. 5). İstatistik Umum Müdürlüğü bu sahanın genişliğini 9,17 milyon hektar olarak göstermektedir⁷.

Prof. Dr. Hamid Sadi'ye göre⁸ memleketimizde ormanların mesahası ancak 8 milyon hektar kadardır. Bu ilim adamının kanaatine göre bu ye-kûna bir kısım çalılıklar da dahildir. Kendisine göre muntazam ormanlar âzamî 6 milyon hektar olarak kabul edilebilir. Bu nisbet memleketin ancak %8 ini teşkil etmektedir⁹.

Görülüyor ki muhtelif ilim adamları arasında memleketimizin orman miktarı hususunda bir görüş farkı mevcuttur. Bunları başlıca iki noktada hülâsa etmek kabildir. Yani memleketimizde kat'î bir şekilde orman miktar ve nisbetini tesbit eden istatistiklerin bulunamayışının sebebini iki kısımda tetkik etmek kabildir zannındayız.

⁶) Makî, Akdeniz mintakasına mahsus bir bitki zümresi olup kısmen daima ye-sil, kısmen de kışın yapraklarını döken takriben adam boyunda bir çalı ve fundalık ormanıdır. Makinin iptidal (primaire) veya ikinci (secondaire) yani ormanlardan sonra meydana gelmiş, orman tahribatının bir neticesi ve koru ormanlarının yerini tutmuş, insan ve hayvan tahribatının durması ile yerini tekrar koru ormanına bırakacak bir teşekkül olduğu ihtilâfıdır.

⁷) Bak: Tarım İstatistikleri: İstatistik Umum Müdürlüğü yayınlarından, sayı: 78, Ankara 1936, s. 3. Ali Kemal Yiğitoğlu: «Türkiye İktisadîyatında ormancılığın yeri ve ehemmiyeti, Ankara 1941, s. 8-10» adlı eserinde memleketimizdeki orman miktarını 10 milyon 0,96 bin hektar olarak kabul etmektedir. Keza Prof. Ömer Celâl Sarc'a göre memleketimizdeki çalılıklar hesaba katılmadığı takdirde, ormanların genişliği aşağı yukarı 8 milyon hektardır. Ömer celâl Sarc: Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları, I, Tabiat şartları, İstanbul 1944, s. 60.

Orman Fakültesi Profesörlerinden Dr. Şeref Nuri Ülkümen ile yaptığımız bir görüşmede, Türkiyede fundalıklar hariç ancak 3 milyon hektar kadar orman mevcut bulunduğunu iddia etmiştir. Kendi görüşlerine göre, istatistiklere bakılırsa Karadeniz sahilleri tamamen ormanlık olması lâzım geldiğini, halbuki kendisinin muhtelif incelemelerine göre Karadeniz sahil bölgelerinin bazı yerlerinde ormanlar kıyından 70-80 kilometre içerden başlamaktadırlar.

⁸) Bak: Prof. Hamid Sadi, İktisadî Türkiye Tabii, Beşeri ve Mevzî Coğrafya Tetkikleri, İstanbul 1932, s. 105.

⁹) Prof. Hamid Sadi, adi geçen eser, s. 106.

a) Memleketimizin muhtelif bölgelerinin kadastro ve plânının modern ve rasyonel bir şekilde henüz yapılamamış olması,

b) Mevcut tapu kayıtlarının hakikate tamamen tetabuk edememesi.
Bu noktayı aydınlatmağa çalışalım:

Tapu kayıtlarında mevcut ormanların sınırları doğru gösterilmiş ve bu sınırlara göre ormanın miktarı tayin olunmuştur. Filvaki mezkûr sınırlar ihata ettikleri kısmı doğru olarak göstermekle beraber bu sınırlar içindeki ormanların, bir çok hâdiselerle hakikatten çok yüksek oldukları görülmüştür. Bunu bir misalle daha müşahhas bir şekilde izaha çalışalım.

Meselâ A ormanı tapu kayıtlarında sınırları gösterilerek mesahası bu sınırlara göre tayin olunmuştur. Farzedelim ki bu sınırların ihata ettiği arazi yüzü 120 hektardır. Sınırlar ve iç yüzü doğru olmakla beraber bir çok hâdiselerde, bilfarz verdiğimiz misalde A ormanı meselâ 15 hektar bulunmaktadır. Görülüyor ki hakikatle tapunun itibarî durumu arasında ne kadar nisbetsizlik vardır. Misalimiz farazî olmakla beraber buna müşabih bir çok ihtilâflarla karşılaşmıştır.

Bu görüş ayrılıklarına diğer bir sebep de memleketimizde kanaatimizce ileri sürülen orman vüs'atine, yani ormanların işgal ettikleri sahaya, çalılıkların da ithal edilmiş bulunmasıdır.

Her ne hal ise bütün bu tetkikler bize memleketimizdeki orman miktarının maalesef kâfi miktarda olmadığını göstermektedir.

Demek oluyor ki muhtelif istatistikler ve ilim adamlarının ileri sürdükleri miktarlar gözönünde tutulursa, memleketimizde ormanların, kapladıkları mesaha memleket yüzünün ancak %8 ilâ 12 si arasında tahavvül etmektedir.

Ormanlarımızın miktarının araziye nazaran çok oluşları yukarıda da muhtelif vesilelerle tebarüz ettirdiğimiz gibi; bunların uzun zamanlardan beri tahripkâr bir şekilde yok edilmeleri ve plânlı amenajman ameliyesine tutulmamalarıdır.

Takriben 9 milyon küsur hektar tuttuğu yukarıda söylenen Türkiye ormanlarının 4 milyon 688.000 hektarı yani 49,7 si kuru ve geri kalan 4 milyon 739,381 hektarı da baltalıktan ibarettir. Yani baltalıklar ormanlarımızın %50,3 ünü teşkil etmektedirler.

II. AĞAÇ NEVİLERİ VE ORMAN BÖLGELERİ:

36 — A) Ağaçlar.

Mutedil iklim mıntakası içinde ve kuvvetli topraklara sahip bulunan Anadolu'da¹⁰⁾ çeşitli ağaçlar yetişebileceğinden bir çok nevi ağaç göze çarpmaktadır.

¹⁰⁾ Bak: Hamid Sadı, adı geçen eser, s. 21 ve mü.; Keza bak: Ömer Celâl Sarı,

Korularımızda bulunan ağaçlardan %31,4 ü çam, %21,7 si meşe, %9 u kayın, %6,4 ü köknar ve ladin, %5,8 sedir (yani katran), %4,2 pınar, %3 ü kestane, %2,1 i gürgen, %2,1 i kızıl ağaç, %14,3 ü de sair ağaç nevilerinden ibarettir.

Görülüyor ki memleketimizde baltalıkların nisbeti mevcut orman miktarının yarısından biraz fazlasını aşmaktadır.

Halbuki Almanyada ormanların %91,1 i koru, %5,1 i baltalık, %3,8 i mürekkep baltalıktır¹¹.

37 — B) Memleketimizde ormanların bulunduğu bölgeler:

Ormanlarımızın çoğu Karadeniz, Akdeniz sahilleri ile Marmara havzasındadır. Ege denizi ve Batı Anadolu nisbeten geniş ormanlar mevcuttur. Doğu ormanları ise mahdut baltalıklardan ibaret bulunmaktadır. Evvelce gördüğümüz gibi Orta Anadolu ormandan mahrum steplik bir mntakadır (Bak: No. 32).

Ormanlarımızın %31,2 si takriben 92.000 kilometre kare genişliğinde olan Karadeniz orman bölgelerinden.

%18,2 si, 76.000 kilometre kare büyüklüğünde Akdeniz orman bölgesinde,

%11,4 ü 65.000 kilometre karelik bir yer kaplayan Ege orman bölgesinde,

%10,5 i 52.000 kilometre karelik bir yer tutan Marmara orman bölgesinde bulunmaktadırlar¹².

adı geçen eser, s. 26.. Keza bak: Ahmet Ardel, Umumi Coğrafya Dersleri, I. Klimatoloji, İstanbul 1940, s. 49 ve 219 ve m.

Besim Darkot, Türkiye Coğrafyası, İstanbul 1942, s. 28-48.

Falk Sabri Duran, Türkiye Coğrafyası, beşinci bası, İstanbul 1942, s. 54.

¹¹) İ. Kutaltan, adı geçen eser, s. 10; Osman Talu, adı geçen eser, s. 11; Ömer Celâl Sarc, adı geçen eser, s. 63.

Ormancı tâbiri le koru, kereste almak üzere işletilen tohumdan yetişme ormanlara denir. Baltalık ise, küçük çapta kereste ile yakacak, sepetlik haşebi ve kabuk istihsaline tahsis edilen ve topraklarla beraber kesilmiş kütükleri ve diğer filizlerden meydana gelmiş ormanlara denir.

Küçük çapta kereste ile yakacak, sepetlik haşebi istihsaline tahsis edilen ve toprakla beraber kesilmiş kütüklerin verdiği filizlerden meydana gelen ormanlara baltalık denir.

¹²) Ömer Celâl Sarc, adı geçen eser, s. 62; Ali Kemali Yiğitoğlu, adı geçen eser, s. 74-75.

Memleketimizin en geniş orman bölgesine sahip bulunan vilâyet Kırklarelidir. Burada arazinin %60,8 i ormanlıktır¹².

Keza sırasile Trabzon, Bolu, İstanbul, Sinop, Zonguldak ve Antalya mıntakaları da orman bakımından zengindirler.

Niğde İli memleketimizin orman bakımından en fakir bölgesidir. Buradaki ormanlar il yüzünün ancak %4 gibi cüz'î bir kısmını kaplamaktadırlar.

Sivas, Manisa, Kırşehir ve Konya illerinde de ormanlar pek mahdut bir saha kaplamaktadırlar¹³.

38 — Buraya kadar izahatımızla memleketimizdeki ormanları görmüş olduk. Bu tetkikat ve incelemelerimizden bazı neticeler çıkarmak mümkündür. Başka bir deyimle yurdumuzdaki mevcut ormanların arzetikleri hususiyetleri bir kaç kısımda toplamak mümkündür.

a) Bizde ormanlar buldukları bölgelerle bu bölgeler üzerindeki dağılışlarında özellik arzederer (Bu hususta 35 numaralı kısımda etraflıca izahat verilmiştir).

Doğu ve Orta Anadolu'da orman bölgelerine, orman nisbeti miktarının %8,1 i düşmektedir. Doğu Anadolu kısmı %5,9, Orta Anadolu'nunki ise %2,2 nisbetindedir. Ormanlarımızın büyük bir kısmı olan ve %71,3 e baliğ olan miktarı kıyı bölgelerinde bulunmaktadır. Geri kalan kısım (ki orman miktarının %20 sini teşkil etmektedir) kıyı ardı mıntakalarına dağılmıştır.

b) Ormanlarımızın, arazi yerine memleket yüzü ile mukayese edildiği takdirde miktarları az gözükmektedir.

Filhakika ormanlar yurd yüzünün ancak %8 ilâ %12 sini kapladıkları kabul edilirse, Türkiyede bir nüfusa 0,44 hektar düşüyor demektir. Bu nispet küçümsenmeyecek bir durumdadır.

Halbuki bu keyfiyet yani ormanların araziye nazaran oranı: Finlandiyada %73,5; İsveçte %52; Avusturyada %37,5; Çekoslovakya'da %33,1; Yugoslavyada %30,3; Bulgaristanda %27,9; Almanyada %26,6; Romanyada %22,8 ve Fransada %18,8 dir. Görülüyor ki bu rakamlar bizlere memleketimizin yurd yüzüne nazaran orman bakımından zengin olmadığını açıkça göstermektedir¹⁴.

¹²) Kırklareli mesahası 566.000 hektar, ormanlık yer 344.200 hektar.

¹³) Niğde ili yüzü 1.530.000 hektar, bu bölgedeki ormanlık yer ise ancak 6530 hektar kadardır.

¹⁴) Bak: Ömer Celâl Sarc, adı geçen eser, s. 60. Keza bak: B. Madre, La question forestière, Paris 1934, s. 77-83. Ormanlar Japonyada arazinin %63,5. Kanadada %32,8 ini. Sovyet Sosyalis Cumhuriyetlerinde ise, arazinin %44 ünü kaplamaktadırlar.

Ormanlarımızın miktarının yurd yüzüne nazaran yüksek olmayışının sebeplerinin başlıca tahrip olduğunu evvelce görmüştük (Bak: No. 33). Tahrip fiiline, ormanların sık sık yangınlara maruz bulunması, hayvanların (hususiyile keçilerin) verdiği zararlar ve ayrıca fennî bir surette bakılmıyan ormanların böcekler tarafından yok edilmelerini de ilâve etmek lâzımdır (Biz bu hususları, mevzuumuzdan ayrılmamak için imkân nispetinde kısa geçmek zorundayız. Fazla izahat için bak: Ali Kemali Yiğitoğlu, adı geçen eser, s. 12 ve m. Orman tahriplerinin şekli ve sebepleri Prof. Bernhard tarafından etraflıca tetkik olunmuştur. Bak: Türkiye ormancılığının mevzuatı, tarihi ve vazifeleri, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü yayınlarından, sayı: 15, 1935, Ankara, s. 84-85 ve 103. Keza bak: Ömer Celâl Sarc, adı geçen eser, s. 60! Niyazi Acun, adı geçen eser, s. 5 ve m.).

Buraya kadar yapmış olduğumuz incelemelerle, memleketimizdeki bugünkü ormanların durumunu tebarüz ettirmiş oluyoruz. Konumuzun hedefi ve esası memleketimizdeki ormanların hukukî bakımdan tetkiki ve bunların muhtelif zamanlarda uğradığı (mevzuat bakımından) tahavvülleri tetkik etmektir. Müteakip kısımlarda mevzuatımızın ormanlara mütedair ihtiva eylediği hükümleri sistematik bir şekilde incelemeğe çalışacağız.

KISIM II

TÜRKİYEDE YAKIN ZAMANLARA KADAR MEVKİİ MERİYETTE BULUNMUŞ OLAN ORMAN MEVZUATI

Fasıl I.

İLK ZAMANLAR

39 — 1299 da Osmanlı Devleti teessüs edince Anadolu da uzun müddet, aşağı yukarı 600 yıldan fazla bir müddet yaşamıştır. Bu imparatorluk, kuruluşundan itibaren günden güne genişliyerek 17 nci asır başlarında itilâ devrine varmıştı.

Selçuk Devletinin yerine kaim olan Büyük Osmanlı Devleti, İslâmiyetin tesirlerinden uzak kalamamış, hele bu tesirin hukukî sahadaki rolü pek önemli olmuştur¹.

İslâm hukukunun nüfuz ve tesirlerinden uzak kalamıyan imparatorluğun hususî hukuk sahasında büyük değişiklikler olmuştur. Yani İslâm tesiri bilhassa kendisini hususî hukuk sahasında göstermiştir. Dini esas-

¹ Siddık Sami Onar, İdare Hukuku, cilt I, 1946, 2 nci bası, s. 491.

lara müstenit olan İslâm hukuku manzumesi muhtelif hukukçular tarafından işlenmiş bulunan hususî hukuk kaideleri; kavaidi fıkhiye ismi altında Osmanlı Devletinde senelerce mer'iyette kalmıştır. İslâm hukukçularından ve İmam ismi kendilerine izafe olunan dört büyük hukukçu, dört büyük mezhep meydana getirmişler ve fıkıh kaidelerinin *tefsir ve tatbi-kinde* birbirlerinden ayrılmışlardır³.

40 — İslâm hukuku mahiyeti itibariyle ferdiyetçi olduğundan devletin teşkilât ve âmme müesseselerinin tanzimine mütedair hükümleri ihtiva etmemekte idi. Bu bakımdan bu sahalarda fıkıhın tesirlerinden uzak kalınmış, mahallî ve millî mahiyette esaslar tanzim olunmuştur⁴.

Osman Gazinin Baç Kanunu, Fatih Sultan Mehmedin meşhur Kanunnamesi ve dördüncü Mehmet devrinde ısdar olunan Tevkib-i Abdürrahman Paşa kanununda millî esasları ihtiva eden hükümler mevcuttur. Bunlar Ecdat Kanunları ismini taşımaktadırlar (Fihakika Fatih Kanunnamesinde şu hüküm mevcuttur: «Bu kanun anam ve dedem kanunudur ve benim dahi kanunumdur. Evlâdı kiramım neslen bade neslin bununla âmil olalar». Keza Tevkibi Abdürrahman Paşa Kanunnamesinde şu hüküm pek önemli bulunmaktadır. «Düsturu amël kılınan erkânı saltanatın elzemi cem'ü tedvin olunmak ve hini iktizada mahalli bulunmak için bu fakire ferman buyurdıkları üzere tahrir olundu.» Bak: Sıddık Sami Onar, adı geçen eser, s. 492 ve sonrası).

41 — Osmanlı Devletinde, arazinin büyük bir kısmı Devlete ait bu-

³) Bu İmamlar sırasıyla şunlardır (İmamı Hanefî (Ebu Hanîfe), Küfeli'dir. 8 inci asırda yaşamıştır (697-767). Bu İmam hukukî mesleğini umuma verdiği konferans ve derslerde derinleştirmiş ve kendisine teklif edilen resmî bir vazifeyi (Kadıkh) kabul etmemiştir. Diğer ismi İmamı Âzam'dır. Kendisi zamanının büyük hukukçusu, mütefekkir ve bilgini idi. İmamı Malik, Medîne'de doğmuştur (715-795). Medine âdetleri ve teamüllerini sistematik bir şekilde işlemiş, zamanının meşhur bir hukukçusudur. Bazı hukukçular, İmamı Malik'in kurduğu Maliki mezhebinin diğer mezheplere nazaran daha demokratik durumunda olduğunu ileri sürmüştür. İmamı Şâfi 767 senesinde Mekke'de doğmuştur. Bağdatta uzun seneler fıkıh tedrisatında bulunmuş, yüksek kabiliyette bir hukuk bilginidir. Hanefî ve Maliki mezhepleri arasında bir âhenk tesisi etmeğe çalışmıştır. 820 senesinde vefat etmiştir. İmamı Hambell, Bağdath'dır. 780 senesinde doğmuştur. Şafînin talebesi olan Hanbell, dine son derece merbut olup hukukî sistemini tamamen Peygamberin geleneklerine istinat ettirmiştir (Bak: l'Encyclopedie de l'Islam, 4 volumes Leyde; keza bak: R. Tesal, l'Evolution du droit de gage immobilier en Turquie, Lausanne 1939, s. 18-19).

⁴) Bak: Sıddık Sami Onar, adı geçen eser, s. 491 ve mü.

lunduğundan bunun sahibi Devlet ile mutasarrıfı bulunan ferd arasında, akdî bağlara müstenit bulunan hukukî münasebetlerin mevcudiyetinden istifade olunmuştur. Filhakika bu hususta, milli ve mahalli hükümler vaz'olunarak arazi rejimi mahalli icap ve âdetler neticesinde milli bir mahiyet iktisap eylemiştir.

42 — Askerî esaslar üzerine müesses olan imparatorlukta mülki tak-simat feodal bir mahiyet arzettektiği idî*.

Memleket, başlarında Beylerbeyi bulunan eyaletlere, sancak beyleri tarafından idare olunan sancaklara ayrılmıştı. Bu mülki şefler vazifelerini ifa ederlerken emirleri altında bulunan timar ve zeamet sahiplerinden faydalanırlardı*.

Timar, zeamet ve has; arazi emiriyenin menafii hazine yani mirî menfaatler mukabilinde, düşmanla savaşmak üzere ehil ve lâıyk olanlara tahsisinden husule gelmektedir. Bunların birbirinden farkı toprağın temin edegeldiği menafi-i hazinenin miktarlarına istinat etmektedir.

Hasılatı yüz bin akçeden fazla olanlara has, yirmi binden yüz bine kadar olanlara zeamet, ve üç binden yirmi bine kadar olanlara da timar tesmiye olunur. Timar ve zeametın asgarisine kılıç ismi verilir. Haslar Padişaha, saltanat ailesine, vazifeleri müddetince bazı yüksek rütbeli Devlet ricaline tahsis edilmişlerdir.

Timar ve zeamet, esas itibariyle askerî bir vazife karşılığı olarak verildiğinden bunların sahipleri askerî salâhiyeti haiz birer şef mahiyetinde idiler.

43 — Osmanlı İmparatorluğunu ihtişam ve itilâ devrine ulaştırmış olan bu mülki teşkilât zamanla bozulma alâmetleri göstermeğe başladı. Hele bu inhitat devrelerinde bilhassa taşralarda türeyen ayan sınıfı ve voyvodalar memlekette bozulma ve çökme emarelerini büsbütün kuvvetlendirmiş, salâhiyetlerini her bakımdan tecavüz eden beylerbeyleriyle sancak beyleri memleketin iç durumunu hakikî bir feodaliteye benzetmişlerdi. Timar ve zeamet artık bunlara lâıyk ve ehil olan kimselere tevzi edilmiyor, bunlar bir nevi spéculation durumuna ifrağ ediliyorlardı. Zamanla tefessüh eden bu milli teşkilât, artık hiç bir faide arzettemediğinden Tan-zimatla beraber ortadan kaldırıldı.

*) Bak: S. S. Onar, adı geçen eser, s. 492 ve mü. Sayın Hocama göre Osmanlı İmparatorluğundaki feodaliteye benzer durumu garp feodalitesinden ayırmalı; lâzımdır. Buradaki feodalite daha ziyade geniş bir tevsi mezuniyet mahiyetindedir.

*) Lamouche, Histoire de la Turquie depuis les origines jusqu'à nos jours. 1934, Paris, s. 29 ve 178-180. J. Hammer, almancadan tercüme (fransızcaya), J. Helbert tarafından, Paris 1835, cilt I, kitap II, s. 55 ve mü. Keza cilt I, kitap III, s. 108 ve mü.

44 — Osmanlı Devletinde mahallî ve millî esaslar, örfü âdetler gözönünde tutularak, ilk defa olarak, araziye ait etraflı bir kanun 1274 tarihinde meydana getirilmiştir. Her ne kadar bu kanundan evvel memleketimizde bazı tedvin (codification) hareketleri olmuşsa da bunlar tam mânâsıyla sistemli ve plânlı değildiler⁶. İlk arazi hukukuna mütedair kaide-leri külliyyat halinde toplayan devrinin en meşhur hukuk âimerinden olan Şeyhülislâm Ebüssuut efendidir. Bu külliyyatın ismi Maruzat-ı Ebüssuut dur. Bu eserin hâlen mevcut nüshaları pek mahduttur⁷. Bu âlim adı geçen eseriyle Türk hukukuna çok büyük hizmetler ifa eylemiştir.

Bu hususta diğer bir külliyyat ta 23 Rebiyülevvel, H. 1265 senesinde meydana getirilen Ahkâmı Mer'iyedir. Bu eser o zamanlar Şeyhülislâmlık mevkiini işgal eden Arif Hikmet Bey tarafından hazırlanmıştı. Bu da ilki gibi bir toplama mahiyetindedir. Ahkâmı Mer'iyeye ismini taşıyan bu külliyyat da ihtiyaca cevap verememişti. Bu kifayetsizlik dehşetlice hissölunduğundan yukarıda izah ettiğimiz veçhile H. 1274 tarihli Arazi Kanununun ısdarına lüzum hasıl olmuştu.

Fasıl II.

45 — 1274 tarihli Arazi Kanunu memleket topraklarını beş kısma ayırmıştı¹.

⁶) Burada sistemdeki mütalâamız bugünkü esaslar dahilinde anladığımız mânâdaki durumdur. Biz bu mütalâamızla Ebüssuut Efendinin meşhur eserini tenkit etmek istemiyoruz. Hedefimiz sadece bu noktaya işaret eylemektir.

⁷) Bu eserin bir nüshası, Berlin, Dresden ve Viyana Umumi Kütüphanelerinde mevcut idi.

¹) Düstur, birinci tertip, cilt I, s. 165. Arazi Kanunu, madde 1. «Memaliki Devleti Aliyede olan arazi beş kısımdır. Kısmı evvel, arazil memlûke yani berveçhi mülkiyet tasarruf olunan yerlerdir. Kısmı sani, arazil emriyedir. Kısmı salıs, arazil mevkufedir. Kısmı rabi, arazil metrûkedir. Kısmı hamıs, arazil mevaddır. Bu husus için bak: Atıf Bey, Arazil Kanunnamei Hümayun Şerhi, İstanbul 1330, ikinci bası, s. 8-47. Keza: Halis Esref, Külliyyatı Şerhi Kanunu Arazi, İstanbul 1315. 2. basım, s. 9 ve m. Hüsnü Efendi: Arazi Kanunnamesi Şerhi. İstanbul 1891 (1310). s. 9 ve m.; Ebül'ülâ Mardin: Toprak Hukuku dersi takrirleri, sene: 1944-1944, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi III üncü sınıfında. Keza: Sayın Hocamın 1947 de intisar eden Toprak Hukuku dersleri kitabına bak. İst. 1947, s. 5 ve sonrası. Halil Cemaleddin: Telhisi ahkâm-ı arazi, İstanbul, 1329, s. 9.

Hüsnü efendiye göre Arazi Kanununun vaz'ına başlıca şu sebebler âmil olmuştur: «İnsanın mabihil intifa olan esyadan menafil maksudesini istihsali esyayı mezkûrenin esbabı mesruadan biri ile dairi tasarrufuna girmesine mütevak-

Bu beş kısım arazi-i memlûke (mülk topraklar), arazi-i emiriye (arzı memleket, miri topraklar), arazi-i mevkufe-i sahiha, arazi-i metrûke, arazi-i mevad'dan müteşekkildi.

A) Arazi-i memlûke (mülk topraklar).

Arazi-i memlûke üzerinde mâlikine, mülkiyet hakkı tanıyan gayrimenkullerdir ki, mutasarrıfı bu gayrimenkullerin tem zatına ve hem de mülkiyeti menfaatine sahiptir. Yani sahibi arz burada hem rakabe ve hem de mülkiyeti menfaatine aynı zamanda malik bulunmaktadır. Arazi-i memlûke dört ve bir de son zamanlarda elviye selâse (üç lira) tesmiye olunan Kars, Ardahan ve Artvin vilâyetlerinin bize iltihakları ile meydana gelen beş neviden ibaret bulunmaktadır.

46 — 1) Kura ve kasabatı kadîme arazisi.

Bu nevi arazi mülk toprakların birinci nev'ini teşkil eylemektedir. Bunlar sahibine aynı haklardan mülkiyet hakkının malike temin ettiği bütün hak ve menfaatlerini sağlarlar.

Bu nevi arazi, kura ve kasabat derunlarında bulunan arsalarla bunların kenarlarında bulunup ta tetimmei sükna (süknayı tamamlayıyan) itibar olunan ve nısıf dönümü tecavüz etmiyen (800 arşın) yerlerdir.

47 — 2) Mülk toprakların ikinci nev'inin temlik sahih ile temlik olunan arazi teşkil eylemektedir.

Bu nevi arazi haddi zatında arz-ı miri olup temlik ile nev'i mahiyetini değiştirmektedir. Demek oluyor ki temlik sahih ile temlik muamelesinin yapılabilmesi için arazinin muhakkak surette arz-ı memleket ol-

kıftır. Binaenaleyh ahkâmı fıkhiyenin emrû dünyaya taillük eden aksamı selâsesinden Kanunu Medeni tevsim olunan muamelât kısmına mütesillik mesail hakkıta eşyayı mezkûreden hakkı intifain medar ve müstenidi bulunan meseleyi tasarrufiyye müptenidir ki işbu Kanunu Medeni ile tasarrufun mesruu gayri meşruundan temyiz ve ana göre hükmü tayin olunur. Kütübü celilei fıkhiye bu bapta maksada kâfi ise de, ber muktezai hükmü şer'i şerif rakabesi beytülmale ait olan arazide ahkâmı seniyei sultanîye câri olduğundan arazi mezkûre suveri tasarrufiyesini birbirinden temyizi ile tayin hükmünde görülen ihtiyaca mebni ahkâmı seniyei sultanîyeyi şâmil bir kanun vaz'olunmuş ve bunu muhtevî olan kitap Kanunnamei Arazi ismi ile tevsim kılınmıştır.»

Hüsnü Efendi, adı geçen eser, s. 2. Bu izahat durumu aydınlatamıyorsa da, Arazi Kanununu mümkün mertebe Fıkıh hükümlerinden uzak kalmıştır. Bu kanunun bir çok kısımları fıkıh hükümlerine yabancı olup mahalli örf ve âdetleri gözönünde tutmuş ve ısdar olunduğu zamana nazaran yeni esaslar ihtiva eylemiş olan bir kanundur. Bilhassa bu kanunda arazi metrûkeye ait hükümler zamanına nazaran ileri bir mahiyet ve karakter taşımaktadır.

ması meşruttur. Bu da gösteryor ki diğer nevi topraklar üzerinde bu ka-
bil bir muamele cereyan edemez.

Emvali emiriyede tasarruf, Mecellenin²⁾ 58 inci maddesi mucibince maslahata manut olduğundan arazi-i emiriyenin temlik sahih olunabil-
mesi mesa-i şer'inin (müsevviğin) vücuduna ve canib-i mirî için menfaat
ve maslahatın tahakkukuna mütevakıftır. Buradaki maslahat tâbiri
müphemdir. Müelliflerce maslahattan maksud olan âmme menfaatidir.

Hazinenin bütçe durumu tevazün halinde ise, yani varidat masrafları
karşılıyorsa arazi-i emiriye ancak zıfı kıymetle eğer Devlet bütçesi mü-
tevazın değilse yani zaruret hali mevcut ise semen-i misli (değer pahası)
ile satılmak hususunda Hazine için maslahat tahakkuk etmiş sayılır.
Hazinenin zarureti bulunmak veyahut çifte (zıfı) kıymetle istekli zuhur
etmek gibi mesağı şer'i (müsevviğ) bulunmaz ve şayet bulunsa bile
âmme menfaati (maslahat ve menfaat) tahakkuk etmezse temlik sahih
olmaz³⁾.

48 — Arazi-i memlûkenin ikinci nev'ini arazi-i öşriye teşkil eyle-
mektedir.

3) Arazi-i öşriye: Bu nevi arazi de üç kısma ayrılmaktadır⁴⁾. Öşre

²⁾ Mecelle, fıkıh hükümlerinin muamelât kısmının tedvin edilmesinden mey-
danâ gelen muazzam bir hukuk külliyyatıdır. 16 kitaptan müteşekkil olup 1869 sene-
sinde ısdar olunmuştur. Bir heyet tarafından muhtelif kitaplar şeklinde hazırlanan
bu eser 4 Ekim 1926 senesine kadar Medeni Kanun mahiyetinde memleketimizde
mer'iyette kalmıştır. Bak. Kanunu Medeninın Sureti Mer'iyet ve Şekli Tatbiki Hak-
kında Kanun, m. 43.

³⁾ Ord. Prof. Ebül'ülâ Mardin, bu husus için yedi şartın lüzumuna işaret eyle-
mektedir: 1) Arazinin arzı memleket olması, 2) müsevviğin mevcüdiyeti, 3) masla-
hatın tahakkuku, 4) temlikin, temlik tasarrufların en kuvvetlisi olan bey' akdi ile
meydana getirilmesi, 5) ivazın peşin olması, 6) müfrezliğin mevcüdiyeti, yani tem-
lik sahih edilmek istenen bir arzı memleketin şüyu halinden kurtularak müfrez bir
halde bulunması lâzımdır. Çünkü bir arzı memleketin hissel şayiası temlik edilemez, 7)
Devlete ait bir mülkün temlik için Bütçe Kanununun hangi hükümlerinin tatbiki
icap etmekte ise burada da aynı kaidelere tâbi olunması icap etmektedir. Bak. a.g.e.,
s. 6 ve sonrası.

⁴⁾ Arazii öşrüye üç nevidir. Birinci nevi, fetihden evvel ahâlisî İslâm dinini ka-
bul ettiği takdirde onlara terk ve bırakılan arazidir. İkinci nevi, fetih esnasında
ganimine tevzi ve temlik olunan arazidir. Üçüncü nevi ise, fetih esnasında ganiminin
Hüsnü Efendi: adı geçen eser, s. 11; Halis Eşref. adı geçen eser, s. 11 ve m. H. Ce-
maleddin, a.g.e. s. 12 ve m.

tâbi olan araziden her sene hasılatın onda biri (1/10) öşür olarak alınmaktadır.

49 — 4) Mülk toprakların dördüncü nev'ine arazi-i haraciye ismi verilmektedir. Haraca tâbi topraklar. Bunlar da iki kısma ayrılmaktadır. Birinci nevi bir memleket ünveten veya sulh yolu ile fetholunup da gayrimüslim olan asıl yerlilerin ellerinde bırakılan arazidir. Bu şekilde tafsil durumu doktrinde ihtilâflı bulunmaktadır. Haraca tâbi toprakların birinci kısmına haracı mukaseme, diğeri de haracı muvazzafadır¹⁾.

¹⁾ Alınan haraç iki kısımdır: «Haraç beytülmal için ahzolunan resme derler ki evvelâ iki kısımdır: Biri, haracı ruus diğeri de haracı arazidir. Haraç ruus eshaştan cânibi miri için alınan muayyen vergidir. Haraç arazi, cânibi miri için araziden alınan vergi yahut hasılatından alınan hissedir.» Atıf Bey, adı geçen eser, s. 20.

Arazi Kanununda yalnız arazi haracı mevcut olup iki kısma ayrılmaktadır: a) Haraç: mukasemedir ki arazinin hasılatından yerin tahammülüne göre öşürden nisfa kadar yani 1/10 - 5-10 arası alınmak üzere tayin olunan şeydir.

«Mukaseme, bölüşmek mânasına gelmektedir (mânasındadır). Yani haracı mukaseme arazinin hasılatından memur tarafından beytülmal için zürra ile bölüşerek yerin tahammülüne göre öşür, humus, rubu, sülûs ve nisaf gibi tayin olunmuş resimdir». Atıf Bey, adı geçen eser, s. 20.

b) Haraç muvazzafadır. Bu da arazi üzerine maktu bir şekilde (maktuiyet veçhile) yerin tahammülüne göre tesbit olunmuş olan muayyen bir miktar akçedir. Arazi Kanunu, madde 2. Bak: Düstur, 1 inci tertip, cilt: I, İstanbul 1289, s. 165.

E, Mardin: Öşre tâbi toprakların haraca tâbi topraklardan ayrılması hususunda, kıstas olarak bunların sulama (ıska) keyfiyetini nazara almaktadır. Sayın Hocama göre arazinin iskasında güçlük tezahür ediyorsa arazili öşrûye, eğer iskalarında herhangi bir zorluk mevcut değilse arazili haraciye yani haraca tâbi topraklar karşısında bulunmaktayız. Bunları birbirinden ayırmakta kıstas olarak müslim ve gayrimüslimlik keyfiyetini ileri sürenler de vardır. Yani tevzi edilecek arazi, gayrimüslimlere verilecekse haraciye; müslimlere ise öşrûye sınıfına ithal olunurdu. Bak: Halis Eşref, s. 27. Bu son kıstasa taraftardır (adı geçen eser). «Bidayeti teessüsü Devleti Alıyyede arazi hakkında ittihaz olunan usul ve muamele memaliki meftuha arazisinin bazan beynelganimin taksimi veya ahalli kadimeî gayrimüslimenin silsileî temellükünde ipkası ile arazili haraciye.....» (Halis Eşref Bey: adı geçen eser, s. 27). Atıf Bey de Halis Eşrefin fikrine iltihak etmektedir. «Memleket arazisi gayrimüslim olan eshabı yedlerinde ipka edilmek, şeraiti sulh iktizasından ise yedlerinde ipka ve arazili mezkûre üzerine haraç vazediliyor». Atıf Bey, adı geçen eser, s. 2. Hüsnü Efendi de adı geçen eserinde «Gayrimüslim olan asıl yerlileri yedlerinde takdir ve ipka kılınan yerlere arazili haraciye denilir», s. 11. Bak, Ali Haydar, Şerh-i Cedid-i

50 \rightarrow B) Arazi-i emiriye (arz-ı memleket).

Arazi-i emiriye, memleketimizdeki (Arazi Kanununun mer'i bulunduğu müddet zarfında) toprakların ikinci nev'ini teşkil eylemektedir.

Bu nevi topraklarda rakabe mülkiyeti Devlete ait olup mülkiyeti menfaat tafviz yolu ile fertlere bırakılmıştır. Devlet, mülkiyet hakkına malik bulunduğu bu toprakları yalnız mülkiyeti menfaatini tafviz denilen bir hukukî muamele ile fertlere devretmek salâhiyetini haizdi.

Tafviz muamelesi nev'i şahsına münhasır bir hukukî muamele idi⁶.

li Kanun-u Arazi, İstanbul. 1311, s. 20-21. Keza bak. Halil Cemalettin; a.g.e. s. 13. Bu iki müellifte bu kanaattadır.

Prof. E. Mardin'in bu beş müellife nazaran aykırı bir tez ileri sürmesindeki başlıca âmîl, bu kabil toprakların el değiştirmeleriyle yani haraca tâbi ve gayrimüslim elinde bulunan bir toprağın müslim eline geçtiği zaman nev'iyet değiştirmemeleridir. Şayet din kriterine itibar olursa idi, bu şekilde el değiştirmekle toprak nev'iyetinin müteessir olması icap ederdi. Keza harp neticesi istirdat olunan yerlerin devletçe öşriye veya haraciye olarak ilânından evvel, sahiplerinin islâmiyeti kabul edip etmemeleri, devletin muhayyerliğine tesir etmediği gibi, bu kabil yerlerin istirdadını müteakip devlet tarafından öşriye ilân olunduktan sonra yerli sekenenin elinde bırakılmissa bunların dinlerine bakılmaksızın yine bu nev'iyeti muhafaza ederdi. Şayet din bu hususta bir kıstas teşkil eylese idi yukarıda işaret olunan hâdiselerde toprak nev'iyetini değiştirmesi icap ederdi. Bak: E. Mardin, a.g.e., s. 9 ve sonrası.

⁶ Devletın böyle mülkiyeti menfaatli bir ferde tefviz ettiği görülünce hatıra derhal icar, âriyet (iare) akitleri ile Medeni Kanunun intifa müessesesi gelirse de; buradaki durum ayrı bir vaziyet arz etmektedir. Yani Medeni Kanunumuzdaki intifa hakkı (Medeni Kanun, madde 717 ve m.) bu hak sahibinin hayatı ile mukayyet bulunmaktadır. Yani bu hak onun vefatı ile nihayet bulmaktadır (Medeni Kanun, madde 721, f. 1). Tüzel kişilerde (hükmi şahıslarda) ise intifa hakkı en çok yüz senedir (Medeni Kanun, madde 721, f. 2). Halbuki arzı memlekette mülkiyeti menfaatin tafviz yolu ile nakli müessesesi, mütefavvizin (mütasarrıfın) hayatı ile mukayyet değildir. Onun vefatı ile intikal yolu ile başka bir şahsa intikal eder.

Bu devir hâdisesi icar aiktine benzer mahiyetler arzederse de, ondan ayrı bir durumda bulunmaktadır.

Umumiyetle kira (icar) bir müddetle mukayyet olduğu ve ölümle nihayet bulunduğu hâlde tafviz muamelesi ölümünden müteessir olmazdı. Yeni Borçlar Kanunumuzun 265 inci maddesine göre icar akti ölüm hâdisesi ile nihayet bulmaz. Taraflar kanunî mehillere riayet sartile akti feshedebilirler (keza İcar ve Akar Kararnamesi).

Iare (vedia), evvelki hukukta lüzum ifade etmeyen bir akit idi. Akitlerden her biri dilediği zaman bu hukukî muameleden rücu edebilmek salâhiyetini haiz bulunuyordu. Arazi memlekette ise mülkiyeti menfaat bir ferde tafviz edilince, bilâhare

Arazi-i emiriye, arazi-i emiriye-i sırfa ve arazi-i emiriye-i mevkufe olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

51 — 1) Arazi-i emiriye-i sırfa: Bu nevi toprağı, Arazi Kanununun 4 üncü maddesi şöyle tarif etmektedir. Arazi-i emiriye-i sırfa, menafi-i emiriyesi ile hukuku tasarrufiyesinden hiç birisi bir cihete tahsis olunmayıp canibi beytülmale ait olan ve eşhasa tafviz ve ihale olunan arazi-i emiriyedir.

52 — 2) Arazi-i emiriye-i mevkufe:

Bu nevi toprakların ilim sahasında bir kaç ismi bulunmaktadır. Bunlara tahsisat ve irsat kabilinden olan vakıflar, tahsisat kabilinden olan vakıflar, ve keza arazi-i mevkufe-i gayri sahiha denilmektedir. Demek oluyor ki arazi-i emiriye-i mevkufeyi Arazi Kanununun toprakların üçüncü nev'i olarak vasıflandırdığı arazi-i mevkufeyi sahihadan ayırmak lâzımdır⁷. Çünkü burada sahih vasıflarda olduğu gibi rakabe mülkiyeti vakıfta olmayıp, devlette bulunmaktadır.

C) Arazi Kanununun 3 üncü nev'i toprak kategorisini teşkil eden evkafı sahiha (vakıflar), bir kimsenin, temellükü altında bulunan bir mülk araziyi vakıf tasarrufuna mevzu teşkil ederek tedavülden kaldırmışından meydana gelmektedir⁸.

bu muameleden tek taraflı olarak rücu edilemezdi. Bunun bir tek istisnası mevcut idi ki, o da âmme menfaati namına yapılan istimlakler idi. Bu izahatımızla, arazi emiriye-i tafviz adını taşıyan hukuki muamelenin nev'i şahsına münhasır bir durumda olduğu görülmektedir.

Bak: Ebül'ülâ Mardin, Toprak Hukuku ders takrirleri, sene: 1944-1945.

7) Arazii emiriye-i mevkufe üç şekilde tecelli etmektedir:

a) Bir arazi emiriyesinin, menafil hazinesi bir ciheti hayra tahsis edilmiş ise (menafil hazine muaccele, müeccele, ferağ harcı ve intikal harcından ibaret bulunmaktadır).

b) Arzi memleketin hukuku tasarrufiyesi bir cânibi hayra tahsis edilmiş ise.

c) Arzi memleketin hem menafil hazinesi ve hem de hukuku tasarrufiyesi bir ciheti hayra tahsis edilmiş ise,

Tahsis durumu da sahih ve gayri sahih olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

Sahih tahsislerde görülen iş haddi zatında hazine bütçesinden görülmesi iktiza eden işlerdir.

Gayri sahih tahsiste ise hazinenin böyle bir hususu ifs etmek mükellefiyetinde olmadığı bir tahsistir.

8) «Vakıf menfaati ibadullaha ait olur veçhile bir aynı Cenabı Hakkın mülkü hükmünde olmak üzere temlik mahpus ve memnu kılmaktır.» (Bak: Ömer Hilmi Efendi, Ahkâmül Evkaf, İstanbul 1307, s. 2.).

53 — Vakıflar, uzun senelerdenberi memleketimizde önemli roller oynamış müesseselerdir. Âmme hizmetlerinin bir çoklarını vakıf müesseseleri karşılamış ve uzun müddet bunlara cevap vermiştir.

Vakıflar mahiyetleri itibariyle bazı kısımlara ayrılmaktadırlar⁹⁾.

D) Arazi-i metrûke (metrûk topraklar), Arazi Kanununun dördüncü nevi topraklarını teşkil eylemektedir.

Arazi-i metrûke tâbiri zihinleri şaşdırtmamalıdır. Burada terk tâbiri (metrûk) mülkiyetten yani bizzat veya her hangi başkası leyhine olan bir terk anlaşılmalıdır. Bu tâbirden maksud olan şey, âmmenin istimal ve istifadesine bırakılma keyfiyetidir. Filhakika bugün bu tâbir terkedilmiş olup yerini âmme emlâki ıstılahına bırakmış bulunmaktadır.

Arazi-i metrûkede tahsis keyfiyeti en önemli unsur bulunmaktadır. Zira bu tahsis keyfiyeti ile bu kabil topraklarda hususî mülkiyet feyizleri (ki umumiyetle üç hale irca edilmektedir) (usus, fructus, abusus), cere-

Keza Bak: Sıddık Sami Onar, adı geçen eser, s. 517 ve m.

⁹⁾ Vakıflar, aynı ile veya varidatıyla intifa olunan vakıflar olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar.

Vakıf edilen bir şeyin ya bizzat kendisinden veya temin eylediği varidattan istifade olunabilir.

Aynı ile intifa olunan vakıflara hayır müesseseleri (müessesatı hayriye) denilmektedir. Bunlar umumiyetle cami, mektep, sebil ve çeşmeler gibi gayrimenkullerdir. Bunlar da ikiye ayrılmaktadırlar:

- a) Zenginlerin iştirak edebilecekleri aynı ile intifa olunan vakıflar,
- b) Bunların iştirak edemeyecekleri vakıflar.

Varidatla intifa olunan vakıflar da dört kısma ayrılmaktadırlar:

- a) icareli vahideli,
- b) icareteyinli,
- c) mukataai kadimeli,
- d) icareli vahideli kadimeli.

Bu hususta izahat için şu eserlere bak: Ebül'ülâ Mardin: Ahkâm-ı Evkaf, Taş basması, İstanbul, 1340.

Keza, Ali Haydar: Ahkâmül vukuf. İstanbul, 1340.

Ömer Hilmi Efendi, Ahkâmül Evkaf, evvelce adı geçen eser.

Keza, Yargıtay İkinci Hukuk Dairesi Başkanı Himmət Berkinin «Vakıflar» ismini taşıyan eseri, İstanbul 1946, ikinci bası, bilhassa ikinci kısım, s. 42 ve sonrası.

Keza, Sıddık Sami Onar, adı geçen eser, s. 509 ve müteakip.

Keza bak: Prof. Ebül'ülâ Mardin, adı geçen eser, s. 55 ve sonrası.

Keza bak: Dr. Ferit Hakkı Saymen, Medeni Kanunumuzda hükmi şahıslar, İst. 1944, s. 182 ve sonrası.

yan etmemektedir. Eski tâbirle artık bu kabil topraklarda mülkiyet feyizleri cereyan edemediği gibi hususî mülkiyete has olan hükümler de tatbik olunmaz¹⁰.

54 — 1274 tarihli Arazi Kanununda beşinci kısım yani son nevi mevad (ölü) topraklar teşkil eylemektedir. Bu kabil topraklar nami hayattan mahrum olup ihya fiili ile mülkiyet mevzuuna veyahut arazi-i memleket kategorisine girebilmektedir¹¹.

Fasıl III.

55 — 1274 tarihli Arazi Kanununun, toprakları beş kısma ayırdığını incelemiş bulunuyoruz. Bu taksim keyfiyeti akli ve hakikî bir taksim olmayıp bilâkis itibarî ve istikraî bir mahiyet taşımaktadır. İtibarî ve istikraî oluşundandır ki bazı nevi topraklar ve yerler bu beş kısma ithal edilememişlerdir. Mevzuumuz (konumuz) olan bazı ormanlar bu beş kısımda yer alamamışlardır.

¹⁰) Arazi Kanunu, arazili metrûkeyi iki kısma ayırmaktadır:

a) Umumî kısım, yani umumun istimaline terk olunmuş arazi.

b) Hususî kısım, bir kısım halkın istimaline terk ve tahsis olunan arazi.

Adı geçen kanunun beşinci maddesi şöyledir: «Arazili metrûke iki kısımdır. Biri umum nas için terk olunmuş yerlerdir ki tariki âm bu kabildendir. Diğeri, bir karye ve kasaba veya kura ve kasabatı müteaddidenin umum ahalisine terk ve tahsis kılınmış olan mer'alar bu kabildendir.»

Hâve edelim ki Arazi Kanununda arazili metrûkeye alt kaideler zamanına nazaran oldukça ilerî ve etraflı hükümleri ihtiva etmektedir.

¹¹) Arazi Kanununun beşinci maddesi, mevad toprakları şöyle tarif etmektedir. «Bir kimsenin tasarrufunda olmadığı ve ahaliye terk ve tahsis kılınmadığı halde cehirüssavt olan kimsenin aksayı umrandan sayhası istima olunmayacak derece yarım saat miktarı mesafe baldiyeti olan halî mahallerdir.»

Arazi Kanununun mezkûr toprakları şekil bakımından değiştirme hususunda ortaya koyduğu ihya, 934 tarihli Tapu Kanununun 6 ve 7 nci maddeleriyle bazı şartlar altında kabul edilmiş ise de 945 tarih ve 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 64 üncü maddesiyle ortadan kaldırılmıştır.

Ihya için eski hukukta bazı şartların mevcudiyeti aranmakta idi.

a) İzniam (mülkiyeti menfaati elde etmek için), iznihas ise zati mülkiyeti temin eylemek için.

b) İhya fiilinin meydana getirilmesi.

c) Bu fiilin üç sene içinde tahakkuku.

Fazla izahat için bak: Atıf Bey, adı geçen eser, s. 12.

Esasen Arazi Kanununda mevcut olan toprak şekilleri nev'iyet bakımından oldukça sabit bir durum arz etmektedirler.

Filhakika her kategori topraklarda kaideten nev'iyet muhafaza edilmektedir. Fakat her kaidenin olduğu gibi bu kaidenin de bazı hususi (özel) istisnaları mevcuttu. Konumuzdan fazla uzaklaşmamak için bu noktalara (istisnalara) temas etmeden geçeceğiz.

56 — Görülüyor ki, bazı ormanları 1274 tarihli Arazi Kanununda, tâdat olunan toprak nevilerine ithal imkânsız bulunmaktadır. Bu bakımdan ormanlar mahiyetleri itibariyle müstakil bir kategori olarak yer almaktadır¹.

Filhakika Arazi Kanununda umumiyetle cibali mubaha ormanları adı ile tavsif olunan ormanlar, mezkûr kanunun toprak nevilerine ithal edilmemekle beraber bunları ilgilendiren bazı hükümler mevcuttur.

Arazi Kanununun 19, 30, 91, 92 ve 104 üncü maddelerinde ormanlara mütedair hükümler göze çarpmaktadır. Fakat bu hükümler ormanlar gibi önemli bir mevzuun ihtiyacına gayrı kâfidir. Bu eksiklik kendisini göstermekte gecikmemiş ve ileride etraflıca görüleceği veçhile 11 Şevval 1286 (1 Kânunuevvel 1285) tarihli Orman Nizamnamesinin ısdarına ihtiyaç hiss olunmuştur.

57 — Arazi Kanununun 30 uncu maddesinde ormanların muayyen kısımlara ayrıldığını görmekteyiz. Filhakika Osmanlı Devletinde «Memaliki Mahrusai Şahanede» ormanlar dört kısma ayrılmışlardır².

- 1) Huşusi kişiler uhdesinde bulunan korular.
- 2) Cibali mubaha tâbir olunan ormanlar³.

¹) 1274 Arazi Kanunundaki toprak nevilerini kısaca görmüş olduk. Bu incelemelerimizin lüzumu kendiliğinden tebarüz etmektedir. Aksi takdirde evvelce bizde mevcut olan arazi rejimini anlamak kabil olamazdı. Bu durum iyice anlaşılmadan ormanların toprak rejimi bakımından mahiyetlerini tetkik etmek kanaatimizce imkânsız olurdu. Bu bakımdan bu husustaki izahatımız çok görülmemelidir. Kanaatimizce, ancak böyle bir inceleme yapıldıktan sonra ormanların evvelki hukuktaki rejimini anlamak kabildir.

²) Arazi Kanununun 30. maddesi şöyledir: «cibali mubaha ile ahali kuraya mahsus olan orman ve korulardan maada eşarı hüdayı nabit olup ihtitaben eben ancet veyahut ahardan teferruğan tasarruf oluna gelen korular tapu ile tasarruf olunarak eşarını yalnız mütasarrıfı kateder. Ecanibinden biri katedecek olursa memuru marifetle menedilebilir ve eğer katetmiş ise ol eşarın kaimen kıymetin cânibi miri için alınır ve bunların mahalleri için dahî cânibi miriden öşre muadil icarî zemin alınır ve bu makule korular hakkında dahî arazii saire muamele olunur.»

³) Orman Nizamnamesinin miri addettiği ormanlar.

- 3) Evkafa bağılı ormanlar.
 - 4) Kura ve kasabata mahsus baltalıklar.
- İmdi bu dört nevi orman şekillerini inceliyelim.

58 — Şahıslar (kişiler) uhdesinde bulunan korular. Bunlar da aralarında iki kısma ayrılmaktadırlar.

I — Eşcarı (ağaçları) mülk olan korular:

Ağaçları mülk olan koruları üç kısma ayırmak kanaatimizce mümkündür.

a) Arazi-i memlûke üzerindeki kuru ve ormanlar.

Burada hem ağaçlar ve hem de toprak mülk kategorisine girmektedir.

b) Arazi-i emiriye üzerindeki kuru ve ormanlar.

Burada, mirî toprak üzerindeki mülk ormanlar bahis konusu olmaktadır.

c) Vakıf topraklar üzerindeki ağaçlar.

Mukataalı vakıflarda olduğu gibi, vakıf zemin üzerindeki ağaçların âkibeti mülk hükümlerine tâbi tutulmuştur.

İkinci ve üçüncü kategori ormanlarda toprak, mülk olmamakla beraber, üzerlerindeki ağaçlara tebean mülk hükümlerine tâbi idiler. Esasen evvelki hukukta, bugünkü anladığımız mânada mütemmim cüzü' telâk-kisi mevcut değildi.

Bu bakımdan zemin ile üzerindeki zevaidin (ilâvenin) nev'iyetleri bir olmayabilirdi. Aynı nev'iyeti taşıma keyfiyeti, aynı hükme tâbi olma keyfiyetine mâni olamıyordu. Zira evvelki hukukun, tâbie ayrıca hüküm verilmez, kaidesi neticesi olarak nev'iyetini muhafaza etmekle beraber, mevcudiyetini idame ettirdiği müddetçe üzerindeki mülk zevaid hükümlerine tâbi oluyordu.

Arazi Kanununun 29 uncu maddesine göre «Bir kimse mutasarrıfı olduğu arazi üzerinde memurun izni ile eşcarı gayrı müsmire garsederek kuru ittihaz eylediği halde ol eşya kendisinin mülkü olup yalnız anın katı' ve kal'eylemeğe salâhiyeti vardır. Ve başkası kat' ederse ol eşyanın kaimen kıymetini alır. Ve bu makule koruların mahallerine hasbel mevki mergubiyet mütefaviteye riayet olunarak oşre muadil icare-i zemin tahrir ve tahsis olunur.»¹

¹) Kaimen kıymet evvelki hukukun nazarı itibara aldığı kıymetlerden birini teşkil etmekte idi. Mebniyyen, müstehikkül kal'i kıymetler gibi. Bu mefhumun ifade ettiği mâna şöyle idi: «Ebniye ve eşcarın buldukları yerde durmak üzere kıymetleridir ki arz bir kere ebniye ve eşcar ile beraber ve, bir kere ebniye ve eşcardan

Görülüyor ki, bu nevi ormanlardan yalnız eşcarın maliki kal'a salâhiyettar bulunmaktadır. Kendisinden başka bir üçüncü şahsa bu hak ve salâhiyet tanınmamıştır.

Esasen Mecellenin bir hükmüne göre, sebepsiz olarak; *birinin meşru bir malını diğer bir kimsenin «ahz eylemesi caiz değildir»*. (Bak: Mecelle, mad. 97)⁵.

Bu misillü ağaçlar bazı şartların tahakkuku halinde, arazi-i emiriye üzerine gars edilecek olurlarsa mülk nev'i mahiyetlerini muhafaza edebiliyorlardı.

İlave edelim ki, bu garsiyat dolayısıyla, garsiyatta bulunan kimse arazi-i emiriyeye malik olmaz, arz-ı mirî nev'i mahiyetini değiştirmektedir.

Hattâ Devlet bu bakımdan öşre muadil olmak üzere icare-i zemin (bedel-i mukataa) almakta idi.

Ağaç garsedilip de mülk koru meydana gelmekle buradan hisse-i miriye istifa olunamayacağından, buna muadil icare-i zemin alınmakta idi. Evvelki hukukta icare-i zemin, bedel-i mukataa; bir arz-ı mirinin ziraatten, yani ekin ekmekten başka bir şekilde intifa olunduğunu gösteren ve müeccele müessesesini ifade⁶ eyliyerek, Devletin bu topraktaki ihtisasını tebarüz ettiren tâbirler idi.

59 — II) Hüda-i nabit korular:

Bu kabil ormanlar, baba ve dededen intikal veya ahardan teferruğ yolu ile tasarruf olunmaktadırlar (Bak: Arazi Kanunu, mad. 30).

Bu kabil ormanlar muayyen şahıslar tarafından tasarruf olunmakla beraber, mülk mahiyetinde değildiler. Bunlar mirî bir toprak üzerinde bulduklarından, arzın hükümlerine tâbi olmakta idiler. Demek oluyor ki burada tâbie ayrıca hüküm verilmez kaidesi cereyan edememekte, bilâkis ormanın âkıbeti mirî hükümlere tâbi tutulmakta idi.

halî olarak takvim olunup iki kıymet beynindeki tefazul ne ise ebniye ve eşcarın kaimen kıymeti demek olur (Bak: Halls Eşref, adı geçen eser, s. 236; keza bu husus için bak: Mecelle, mad. 884).

⁵) Bak: Âtîf Bey, adı geçen eser, s. 118; Halls Eşref, adı geçen eser, s. 238.

⁶) Müeccele bir arzı mirinin tafviz akdinden sonra beytülmale getirdiği senelik ücret idi. Bu ücret bir nevi kira mahiyetinde olup, bidayette alınan bedelin, bir cüz'ü olarak telâkkî olunmakta idi. Orman Nizamnamesinin birinci maddesi aynen şöyledir: «Dördüncü kısmın (eshas uhdesinde olan ormanlar) ahkâm ve muamelâti tasarruflı ve ahvallı sairesi Arazi Kanunname-i Hümayununun mevaddı muhtelifesinde mukarrer olduğundan işbu nizamname ondan bahsetmeyip yalnız miriye ve evkafa ve kuraya mahsus olan baltalıklara şâmilidir...»

Şahısların uhdelerinde bulunan korular hakkında 1275 tarihli Arazi Kanunu hükümleri cari idi. 11 Şevval 1286 tarihli Orman Nizamnamesi'nin birinci maddesi bize bu hususu sarıh bir şekilde göstermektedir.

Demek oluyor ki, Orman Nizamnamesi kişilere ait orman ve korulara temas etmemiş, bunlar mütedair hükümler vaz'eylememiştir.

İki kısma ayrılan kişilere ait koru ve ormanların hüküm bakımından aralarında farklar arz etmektedirler. Bunların nelerden ibaret bulunduğunu tesbit eylemek konumuz bakımından faideli bulunacağından, bu hususlara temas eylemek zaruretinin hisseyledik. Başlıca üç fark tesbit olunabilir.

60 — A) Tevarüs bakımından:

Kişilere ait olup ta iki kısımdan müteşekkil bulunan koru ve ormanlar, halefiyet yolu ile intikal bakımından, birbirlerinden farklı hükümlere tâbi tutulmuşlardı.

Üç kategori altında mülâhaza ettiğimiz ağaçları mülk olan korular (eski tâbirle eşcarı mülk korular) toprağa tâbi olarak tasarruf olunmazlardı'. Burada, evvelce görüldüğü üzere, arz bilâkis ağaçların hükümlerine tâbi tutulmuş idi. Evvelki hukukta mütemmim cüzü' telâkkisi mevcut bulunmadığından, toprak bazan kendi üzerinde bulunan ebniye ve eşcarın hükümlerine tâbi oluyordu. Demek oluyor ki, tevarüs vukuunda burada eski hukukun mülk topraklarda tatbik olunan ve menşeiini fıkıh kaidelerinde bulan Feraiz hükümleri tatbik olunmakta idi. Hüda-i nabit korulara gelince burada durum tamamen başka bir şekilde tanzim olunmuştur. Bu kabil koru ve ormanlar, yukarıda temas olunduğu üzere, arza tebean tasarruf olunduklarından, arz-ı memlekette tatbik olunan kaide-

*) Bir şeyin diğer bir şey üzerinde bulunmasından dolayı, yani üstte bulunan şeyin alttaki şeye nazaran ihtisası ilim sahasında tatbik olunacak hüküm bakımından üç hal şekline konu olmuştur.

a) Üstte bulunan şeyin hükümlerine altın tâbi olması.

b) Altta bulunan şeyin üstteki şeyin hükümlerine tâbi olması, yani sonraları ilâve olunan şeylerin o yerin cüz'ü mütemmimi olması halî. Başka bir deyimle, sonradan ilâve olunan şeylerin, kendi hukukî hüviyetlerini, istikâllerini kaybederek, ilâve olunduıkları şeyle kaynaşmaları durumu. Yeni hukukumuz ve muasır hukukların kaideten kabul ettikleri mütemmim cüzü sistemi. Bak: Mederî Kanun, madde 619, 652 ve 655.

c) Sonradan ilâve olunan şeylerle zeminin başka başka hükümlere tâbi bulunması. İlâve fiili hukukî durumda esaslı bir değişiklik meydana getirememektedir. Evvelki hukukumuz esas itibarıyla bu sistemi kabul etmiş idi.

lere tâbi tutulmuşlar idi. Bunlar varislerine Arazi Kanunu hükümleri dairesinde intikal ederlerdi*. (Bak: Arazi Kanunu, mad. 54-55 ve 17 Muharrem 1284 tarihli Tevsi-i İntikal Kanunu, mad. 1-3).

Tamamen fıkıh esaslarına müstenit olan feraiz hükümlerine göre, müteveffanın ferî'leri; erkek (zükûr) ve kız (inas) olmalarına binaen, ikili birli olarak terekeye naili hak olmakta idiler*. Halbuki, arazi-i emriyede, murisin mirasçılarında intikal keyfiyeti, bidayette üç sınıf mirasçı için mülâhaza olunmuştu. Üç sınıf, şu mirasçılardan tereküp etmekte idi:

*) Görülüyor ki bu kategori ormanlar, mîri mahiyetini taşımaktadırlar.

*) Müteveffanın terekesinin mirasçılara tarzı intikali hususunda ilim sahasında, başlıca üç sistem kabul edilmiştir:

a) Fert usulü: bu sistem evvelki hukukumuzun mülk topraklar için kabul ettiği bir tevarüs şekli idi. Buradaki intikal tarzı her ferde göre: muayyen haller mülâhaza olunarak tanzim olunmuştu. Murisin evlâtları, «Lizzeker-i misl-ü hazz-ı ünseyeyin» âyetine binaen ikili birli bir tereke taksimine tâbi tutulmuşlardı.

Demek oluyor ki, fert usulü tevarüs sisteminde, her ferdin müteveffaya nisbetle hususî vaziyeti tesbit olunarak; onu diğerlerine tercih etmek esası güdülmektedir. Yani babayı, anayı, erkek evlâdı, kız evlâdı, kardeşleri (Ana-baba bir kardeş, baba bir kardeş, ana bir kardeş), amcaları, ve sairiyi bunları ferden incelemek; ona göre irs noktasından hukukî durumu tesbit eylemek.

Bu hususta fazla tafsilât için bak: İsmail Hakkı (Manastırlı), Kitabül vesaya velferaiz, İst. 1326, s. 73 ve müteakip.; Keza bak: Mahmut Esat, Kitabül vesaya velferaiz, İst. 1330, sh. 98 ve müteakip.

b) Sınıf usulü: (Ordre ou classe d'héritière). Bu sistem, murisin mirasçılarını, yani vereseyi tasnif etmek, bunları sınıf sınıf ayırmak, sınıflar arasında tertibe riayet esasına kaideten sadık kalmak ve üst sınıfta mirasçı mevcut iken alt sınıfa geçmemek esasına müstenittir.

Bu nevi tevarüs sistemi, menşeiini Roma Hukukunda bulmaktadır. Bugün ise, medenî kanunların anası ve en eskisi (mer'iyette olmak üzere) bulunan 1804 tarihli Fransız Medenî Kanununda, az tadillâta uğramış bir şekilde, yer almaktadır. Fransa Kanununa göre dört sınıf mirasçı mevcut bulunmaktadır:

1 — Müteveffanın ferî'leri.

2 — İmtiyazlı civar hısımları (kardeşler ve ferî'leri), ana, baba gibi imtiyazlı asıllar da bunlarla birlikte mirasçı olmaktadır; yani ana, babadan biri vefat etmiş ise, hayatta kalan, bütün nisfı almaz, esinin sağ olması halinde durumu muhafaza ederek yine yarının yarısını; bu da mecmu'dn dörtte biridir ki, bu vaziyette dörtte üç kardeşlere tefrik edilmiş olur.

3 — Usul.

a) Birinci sınıfta, erkek ve kız evlât bulunmakta olup mirasa, müsavî (seviyyen) bir şekilde iştirak eylemekte idiler.

Görülüyor ki, burada ikili birli bir taksim usulü kabul olunmamıştı. Başka bir deyimle, feraiz kaidelerinde tatbik edilen kaideten erkek (sahih) kolun kadın kola (fasid) üstünlüğü esasına ecdadımız yer vermişlerdi. Esasen, islâmî esaslara müstenit miras hükümlerinde bu prensip mutlak olarak kabul edilmemiştir. Ezcümle evlâdı üm (ana) aralarındaki mirasta, ikili birli olmayıp, seviyyen bir taksim usulü ihtiyar olunmuştu.

b) İkinci sınıfta baba anadan müstakil olarak, yalnızca yer almakta idi.

c) Üçüncü sınıfı ana teşkil eylemekte idi.

61 — 17 Muharrem 1284 tarihinde neşrolunan Tevsi-i İntikal Kanunu, tevarüs durumunda; müteveffanın mirasçıları lehinde olmak üzere mühim genişlemeler ihdas etti. Evvelce, üç sınıf olarak mülâhaza olunan mirasçı kategorisi, bu kanunla sekiz sınıfa çıkarılmış oldu¹⁰.

Tevsi-i İntikal Kanununda derpiş olunan sekiz sınıf şu mirasçılardan terekküp eylemekte idi:

a) Erkek ve kız çocuklar. Bunlar aralar aralarında miras seviyyen taksim olunurdu.

Bunların imtiyazlıları bulunan ana babayı, 2 no. da inceledik. Bu sınıfta yer alanlar imtiyazsız olanlardır.

4 — Adî civar hısımlar.

Bu konuda fazla bilgi için bak: Fransa Medenî Kanunu, mad. 731 ve müteakip.

c) Zümre usulü (Le système des parentèles). Bu sistem menseini Cermen hukukunda bulmaktadır. Buna göre aynı asıldan gelen fûru, bu asıl ile beraber bir zümre addolunarak, muris fûru ile birinci, ölenin ana babası ile, bunların ferî'leri ikinci, ölenin büyük ana ve büyük babaları ile bunların ferî'leri üçüncü zümreyi teşkil ederler. Üçüncü zümrenin asılları ise yarım bir zümre teşkil eylemekte ve bunlara ancak terekenin intifa hakkı bir tabaka (ferî) ile beraber sabit olmaktadır. Bizim Medenî Kanunumuzla, İsviçre ve Alman Medenî Kanunları bu esası kabul etmişlerdir. Bak: Medenî K. m. 439 ve sonrası, İsviçre M. K. m. 457 ve sonrası, B. G. B. M. 1924 ve sonrası.

¹⁰) 17 Muharrem 1284 tarihli Tevsi-i İntikal Kanununun gerekçesi aynen şöyledir: Suret-i Hatt-ı Hümayun «Mücerret teshihî muamelât ile emri ziraat ve ticaretin ve o cihetle servet ve mamuriyetli memleketin bir Hat daha tezyit ve tevsil maksadı ile batapu tasarruf oluna gelen arazi-i emiriye- ve mevkufenin usul-ü İntikalâtı hakkında karargir olan müsaadat-ı seniye berveçli Âtî beyan olunur» Bak: Düstur, birinci tertip, cilt I, s. 23, İst. 1289.

b) Ahvat (torunlar). Kız ve erkek tefriki yapılmaksızın.

c) Ana ve baba. Bunlar her ikisi de aynı hizada ve birlikte mirasa nail-i hak olmakta idiler. Halbuki, evvelki tevarüs usulüne göre; baba, anaya tekaddüm etmekte ve ana ise babadan sonra nihai olan, üçüncü sınıfı teşkil eylemekte idi.

d) Ana baba bir ve baba bir erkek kardeşler. Burada tedavül edebilen vakf-ı sahihlere mütedair (icareteyinli müstegallatı vakfiye) 2 Zilkade 1285 tarihli Tevsi-i İntikal Kanunu hükümlerine nazaran, farklı bir durum göze çarpmakta idi. Bu son kanunda, ana baba bir erkek ve kızkardeşler aynı hizada olmak üzere dördüncü sınıfı teşkil ediyorlardı.

e) Ana baba bir ve baba bir kız kardeşler.

f) Ana bir erkek kardeşler.

g) Ana bir kız kardeşler.

Tedavül kabiliyetini haiz âyanı vakfiyede câri olan ve yukarıda adı geçen, 2 Zilkade 1285 tarihli Tevsi-i İntikal Kanununda; f ve g no.ları altındaki mirasçılar bir tek mirasçı kategorisini teşkil eylemekte idiler.

h) Eş.

Eş, üçüncü dereceden başlamak üzere mirasa iştirak etme hakkına malik bulunuyordu¹¹.

Yukarıda sözü geçen bu sekiz sınıf mirasçıdan bir sınıfın mevcudiyeti halinde, diğer uzak sınıflar mirastan müstefit olamamak durumunda kalıyorlardı.

İşaret ettiğimiz sıraya riayet esası için, iki müstesna kabul edilmiştir.

1) İttisal vasıtaları mutasarrıftan evvel ölen ferilerin evlâtları, müteveffanın torunu olmalarına rağmen ittisal vasıtasına düşmesi icap eden hisseyi; kendilerinden bir tabaka üstte bulunan müteveffanın çocukları ile birlikte alabilmek salâhiyetini haiz oldular.

Evvelki hukukun miras hükümlerini teşkil eyleyen feraiz kaidelerine göre, yukarıda işaret olunan durumda mirasa nail-i hak olamayacak olan

¹¹) 17 Muharrem 1284 tarihli Tevsi-i İntikal Kanununun birinci maddesi, şöyledir: «Batapu tasarruf olunan arazi-i emiriye ve mevkufenin evlâd-ı zükûr ve inasa mütesaviyen intikali hakkında Aarazi Kanunname-i Hümayununun tayin eylediği ahkâm ve müsaade kemakân bakı olup fakat arazi-i emiriye ve mevkufe mutasarrıflarının evlâd-ı zükûr ve inası mevcut olmadığı halde uhdesinde bulunan arazi sanıyen ahfadına yani evlâd-ı zükûr ve inasın oğluna ve kızına, salısen baba ve anasına, rabian liebeveyin ve lieb erkek kardeşine (karındaşına), hâmisen liebeveyin ve lieb kız karındaşına, sadısen, liüm erkek (er) karındaşına, sabian, liüm kız karındaşına, bilâ bedel mütesaviyen intikal edecektir. Ve tadat olunan vereseden biri bulunmadığı takdirde şâminen zevceden zevceye ve zevceden zevce intikal eyleyecektir.»

torunlar, böylelikle miras yiyebilme durumuna kavuşmuş oluyorlardı. İttisal vasıtalarının müverristen evvel ölmeleri dolayısı ile, mirastan uzak kalan kimselere, evvelki hukukumuzda dede mahrumu tesmiye olunmaktaydı¹⁷.

2) Eşin durumu idi. Bu husus, yukarıda görüldüğünden tekrara lüzum görmedik (Bak: s. 47, No. h).

62 — Sonraları ısdar olunan 21 Şubat 1328 tarihli¹⁸ İntikalât hakkında kanunu muvakkat, intikal hadlerini oldukça genişletmiş oldu. Bu kanun, Alman Medeni Kanunu esas ittihaz edilerek meydana getirilmiş ve arazi-i emiriye ile tedavül kabiliyetini haiz vakıf mahallerde kabili tatbik olmak üzere ısdar olunmuştu.

Bu kanunla meydana gelen genişlemeleri, dokuz esasta toplamak mümkündür¹⁹.

a) Torunların çocuklarının, intikale nail olmaları.

b) Torunlar hakkında, halefiyet kaidelerinin muttariden tatbiki, yani yalnız ittisal vasıtalarına isbat olunan hisseyi almaları.

Eski hükümlere göre, çocukların hepsinin birlikte ölümü halinde, her toruna kendi ittisal vasıtasına verilen hisse tefrik edilmeyip, bunların adedine göre hisseler eşit olarak bölünüyordu. Böyle bir hükmün mevcudiyeti, ahlâka uygun olmıyan bir takım temayüllerin meydana gelmesine sebep oluyordu²⁰.

¹⁷) 17 Muharrem 1284 tarihli kanunun ikinci maddesi şöyledir: «Balâda derecatı tayin olunan hakk-ı intikal eshabından birinci derecede itibar olunan verese mevcut iken ikinci derecede bulunan verese hakk-ı intikale nail olamayacaktır. Meselâ-evlât var iken ahfada ve ahfat var iken ebeveynine arazi intikal etmeyüp fakat baba ve anasının hayatında vefat eden evlâd-ı zükûr ve inasın evlât makamına kaim olarak ced ve cedlerinden baba ve analarına intikal edecek hisse kendilerine intikal edeceği misillü yalnız ebeveyninden hüüm kızkarındasına kadar hakk-ı intikal eşhasından bulunan vereseye intikal edecek araziden dahi zevc ve zevceye birer rubu hisse intikal eyleyecektir. Ve evlât ve ahfat var iken zevc ve zevcenin araziden hisse almağa salâhiyeti olmayacaktır.» (Bak: Âtîf Bey, adı geçen eser, s. 200 ve sonrası). E. Mardin, Toprak Hukuku dersleri, İst. 1947, s. 64-66; Hâlis Eşref, a.g.e., s. 363 ve sonrası. Ömer Hilmi ahkâmül arazi, İstanbul, 1301, s. 5 ve sonrası.

¹⁸) Emvallı gayrimenkule intikalâtı hakkında kanunu muvakkat. Bak: Düstur, ikinci tertip, cilt: 5, Dersaadet 1332, s. 114.

¹⁹) İntikalât kanunu muvakkatını esbabı muclibesi, 1398 numaralı Takvimi Vakayide münderiçtir.

²⁰) Meselâ müteveffa M. oğulları olan A'nın 1, B'nin ise 6 çocuğu vardır. A ile B., M. den evvel vefat ettikleri takdirde, terike yeni hukukumuzda olduğu gibi 2 ye

c) Halefiyet kaidesinin, birinci zümreye mevcut ferilere sirayet ettirilmesi.

d) Bu sirayet keyfiyetinin, feriler için meydana getirdiği iki yönden intikal durumu. Böylelikle, ana baba bir kardeşler iki yönden, tek aslı müşterek sahip feriler ise bir cihetten hisse alabilmek durumuna malik olabildiler.

e) Erkek ve kız kardeş çocuklarına hisse tefriki. Bunlar, hem intikale ve hem de halefiyet kaidelerinden istifade imkânına malik oldular¹⁸.

f) Büyük baba (ced) ve büyük ana (cedde) intikalden istifade eylemeleri durumu¹⁹.

g) Üçüncü zümrenin ilk tabakalarının (ced ve cedde), ferilerine de intikâl hakkının tanınması. Bunlar, müteveffanın amcaları, halaları, ve teyzeleri ile bunların ferileridir.

h) Eşe, her derecede intikâl hakkını tanınması²⁰.

i) Eşin, intikâle nail mirasçılarla beraber, intikâl eden şeyin yarısını alabilmesi²¹.

Görülüyor ki eş, terekenin tamamına sahip olabilmek hakkına malik bulunabiliyordu. Bu imkân, 1284 tarihli Tevsi-i İntikal Kanununda da mevcuttu. Halbuki feraiz kaidelerine göre, eş kendisine ret caiz olmıyan bir mirasçı olduğu için²², terikenin tamamına naili hak olamıyordu.

yanı A'nın ferline 1/2 ve B'nin altı ferline de 1/2 ki bu sonuncuların her biri 1/12 nisbetinde (mirasa nail olacaklardır) olduğu gibi değil, her bir torun 1/7 olmak üzere seviyyen miras yemekte idiler. Bu bakımdan B'nin ferfleri babalarının M. den evvel ölmeleri halinde, A'nın fer'i ile eşit, yani misalde olduğu gibi 1/12 yerine 1/7 nisbetinde mirasa nail olabilmelerinin amcaları A'nın M. den evvel ölümünü istemek gibi gayri ahlâki bir arzu izhar eylemelerini mümkün kılmakta idi.

¹⁸) Bunlara evvelce, intikal hakkı tanınmamıştı.

¹⁹) Böyle bir ihtimal, uzak olmakla beraber, büyük baba ve anaların torunlarının mallarından, mahrum kalmaları maslahat bakımından uygun görülmemiştir. Kendilerinden, torunlar miras yiyebilme durumunda bulduklarından; bunların da torunlarından miras yiyebilmeleri adalet bakımından uygun bir hal şekli olarak mülahaza olunmuştur.

²⁰) Es, evvelki intikal hükümlerinde, ana, baba derecesinden başlayarak dörtte bir hisse alırdı. Çocuklar ve torunlarla beraber ictima ettikçe, eşe miras hissesi tefrik olunmazdı.

²¹) Yani evvelki kanunların, dörtte bir hisse ayırmalarına karşı, bu kanun yarım hisse tefrik ediyordu.

²²) Feraiz kaidelerine göre eş kendisine ret caiz olmıyan bir mirasçı telâkki olduğundan, çocuklarla ictima edip etmemesine göre ancak muayyen hisseyi (fariza)

Bu son kanunu muvakkat, miras sistemlerinden zümre usulünü kabul etmişti. Komisyon bu kanunu hazırlarken, 1896 tarihli (mer'iyet tarihi 1900) Alman Medeni Kanunundaki (B. G. B.) miras hükümlerini nazara almıştı. Yalnız bazı mühim noktalarda, Alman miras sistemin-den inhiraf edildi.

Bu inhirafları, üç noktada toplamak mümkündür :

a) Alman Medeni Kanunu mirasçılar kategorisini beş zümre olarak mülâhaza etmektedir. Halbuki, bu kanunu hazırlayan komisyon, ilk üç zümreyi kabul etmiş ve böylece son iki zümre tay edilmiştir²¹.

b) Ana babaya, birinci zümre ile hisse ayrılması halî. Zümre usulü tevarüs sisteminde müverrisin, ana babası ikinci zümrenin, başını teşkil etmektedirler. Bu sistemin, ana nehci ise: bir zümrede her hangi bir mirasçı mevcut oldukça, diğer zümreye geçmemektedir. Halbuki burada, birinci zümre mirasçıları ile, ikinci zümrenin ilk tabakası içtima edebilmektedirler²².

c) Alman Medeni Kanunundaki miras hükümleri, yalnız aile miraslarına (kaideten) tatbik edilmekte idi. Ziraat arazisi, ormanlar ve fidei komiserle hakkında, her eyaletin (Land) örf ve mahalli hükümleri meriyette bırakılmıştı²³.

alırdı. Yakın mirasçıların bulunmaması halinde bu muayyen hisseye zamîmeten ayrıca ilâve hisse alamazdı, yani kendisine sabit olan hissesi çoğalmazdı. Böyle çoğalma durumunu feralz hükümlerine göre red müessesesi temin eylemekte idi. Bak: Manastırh İsmail Hakkı, a.g.e., s. 116 ve sonrası.

²¹) Bak: Alman Medeni Kanunu, madde 1928 ve 1929.

²²) Bak: İntikalât-ı muvakkate kanunu, madde 5: «... müteveffanın evlât ve ahvadı olduğu halde anası ve babası ve bunlardan biri mevcut ise sūdüs hissesi bunlara intikal eder...»

²³) İntikalât-ı muvakkat kanununun hazırlayan komisyonun, bu husustaki zühulü, memleketimizde pek çok itirazlara sebep olmuştu. Zira görüldüğü üzere, bu miras sistemi ile arazi ve ormanların fazla inkısamı meydana geliyordu. Esasen, Alman Medeni Kanununa giriş mahiyetinde olan kanunun (E. G., B. G. B.) Einführungsgesetz zum Deutschen bürgerlichen Gesetzbuch (59, 62, 64) üçüncü maddelerinde bu husus sarahaten gösterilmiştir. Bak: Code Civil Allemand, Traduit et annoté, C. Bufnoir, P. Cazelles, J. Challamel, J. Drioux, F. Cény, P. Hamel, H. Levy-Ullman, R. Salelles, Paris 1908, s. 607 ve sonrası. Keza bak: J. Staudinger, Kommanter zum B. G. B., cilt, 5, Berlin 1928, 9. basım, s. 2 ve sonrası. Bu kitapta aynen şu ibare mevcuttur: «Das fünfte Buch des B. G. B. befasst sich nur mit dem für alle Kreise der Bevölkerung geltenden Erbrecht. Ausgenommen von der Regelung durch das B.G.B. ist (.....) zunächst nach Art. 59, 64. E.G. die Erbfolge in (Fami-

Alman Medeni Kanunu, bu hükmü ile ziraat arazisinin, ormanların ve orman işletmelerinin küçük parçalara bölünmesinin önüne geçmiş, bu kabil gayrimenkulleri, miras müessesesinin umumî kaidelerinin haricinde bırakmıştır²⁴.

63 — Buraya kadar yapmış olduğumuz incelemelerden, şu esasları istihraç edebiliriz:

Ecdadımız, ziraat arazisi ile ormanlardan (başlıca) tereküp eden miri topraklarda; bunların küçük parçalara bölünmemeleri için fıkıhın mirasa mütedair hükümleri olan feraiz kaidelerini tatbikten imtina etmişlerdir. Bu hususta, kendi örflerini nazara alarak, yukarıda izah ettiğimiz intikal sistemini meydana getirmişlerdi. Bu vadide, istihdaf olunan amaç aşağıda gösterilen üç umdede esasını bulmakta idi.

a) Araziyi, bununla uğraşabilen en kuvvetli elde bulundurmak, imkânını sağlamak.

b) Arazinin mümkün mertebe ufak parçalara bölünmesine mâni olmak.

c) Arazi sahibinin, kolayca el değiştirmesini önleyecek tedbirleri almak.

Bu üç umdeye, H. 1328 tarihli İntiklât Kanunu muvakkati istinat etmiyordu. Bu durum, tatbikatında büyük aksülâmelerin meydana gelmesine sebebiyet vermişti.

Bu incelemelerimiz, bizlere ziraat arazisi ile ormanların küçük par-

lienfideikomisse) und Lehen, mit Einschluss der allodifizierten Lehen, sowie in Stammgüter, ferner die Erbfolge kraft Anerbenrechts in Anschung landwirtsch aftlicher und forstwirtschaftlicher Grundstücke neobst deren Zubehör.»

Keza bak: E. Mardin, Miras Hukuku, İst. 1939, s. 25 ve 26.

Enneccerus, Ludwig; Kipp, Théodor, Wolff, Martin. Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, cilt V, 1930, Berlin, § 62.

²⁴) «... biz ise onlardan aldığımız miras kaidelerini şehir ve kasaba gayrimenkullerinde değil ziraat arazisi ile ormanlarda tatbik etmek istiyorduk. İşte bu tatbik köylülerimizin bihakkin şikâyetini davet ediyordu. Meselenin ehemmiyeti bu suretle taayyün edince Encümeden Sadriâzama telefon edildi, müsarâaten Encümende bulunması arzusu izhar olundu; mühim bir vaziyet var, ehemmiyetli bir yanlışlık olmuş, dendi. Sadriâzam meseleye büyük bir ehemmiyet attetti, hukuk ile mütevaggil Heyetli Vükelâdan bir kaç zat ile birlikte Encümene geldi. Metinler kendisine gösterildi. Bu içtimada arazi ve ormanlar için istisnal hükümler vaz'ı düşünüldü. Fakat, az sonra araya mütareke girdi... Meclisi Meb'usan fesholundu... Mesele, yine neticelenemedi...» Bak. E. Mardin, adı geçen Miras Hukuku eseri, s. 26 ve 27.

çalara bölünmelerinin; tevarüs bakımından esaslı mahzurlar meydana getirdiğini açıkça göstermektedir.

İntikalât kanunu muvakkatinin²², meydana getirdiği bu keşmekeş, İsviçre Medeni Kanunundan iktibas edilmek suretiyle meydana getirilen Medeni Kanunumuzun mer'iyet tarihi olan 4 ekim 1926 senesine kadar devam etmiştir. Mamafih, bu tarihten önce vuku bulan ölüm hâdiselerinde yine, eski hükümler tatbik olunmaktadır. (Mükteseb hak olarak)²³. Yeni Medeni Kanunumuzun bu husustaki hükümlerini ve bunların ihtiyaca cevap verip veremediğini ileride tetkik edeceğimizden, bu noktayı burada incelemeyeceğiz.

64 — *İstifade şekli bakımından farklar:*

Bu noktada bazı mühim farklar mevcuttur.

Kişilere ait kuru ve ormanların ikinci kategorisini teşkil eden, hüdai nabit kuru ve ormanlardan, bunların mutasarrıfları her zaman mülkiyet yolu ile faydalanamazlar. Yani, bunların mutasarrıflarına tanınan tasarruf hakları mutlak olmayıp, bazı noktalarda tahdide uğramıştır. Arazi Kanununun 28 inci maddesine göre: «alelittak arazi-i miriye üzerinde hüdai nabit olan palamut ve ceviz ve kestane ve gürgen ve meşe ağaçları misillü eşcarı müsmire ve gayri müsemere araziye tâbi olup menafii ol arazi mütesarrıfına ait olur.»

Atıf Bey²⁴ adı geçen eserinde menafii tâbirinden meyva, yapraklar gibi semerelerle, bunların gölgelerinden istifade etmek gibi hususların anlaşılabilirliğini ileri sürmektedir. Müeyyide olarak, bu kabil eşcarı, kat eden gerek mütesarrıf gerek üçüncü şahıslar, bu ağaçların kaîmen kıymetini tazmin etmekle mükelleftirler²⁵.

²²) Bu kanunun, Muvakkat ismini taşımasına sebep şudur: 1293 Kanunu Esasisi, hükûmete, Meb'uslar Meclisinin ilk toplantısında müzakere olunmak üzere, kanun mahiyetinde (o zamanki tâbiri ile kanunu muvakkat), kararnameler vazetmek salâhiyetini tanımıştı. Hükûmet bu salâhiyete müsteniden, bir çok kanunu muvakkatler vazetmişti.

²³) 4 Ekim 1936 tarihinde mer'iyete giren Kanunu Medeninin sureti mer'iyet ve şekli tatbiki hakkında kanunun birinci maddesinin birinci fıkrası aynen şöyledir: «Kanunu Medeninin mer'i olmağa başladığı tarihten evvelki hâdiselerin hukuki hükümleri mezkûr hâdiselerin hangi kanun mer'i iken vaki olmuş ise yine o kanuna tâbidir» Bak: aynı kanun, m. 16.

²⁴) Bak: Atıf Bey, a.g.e., s. 112 ve sonrası.

²⁵) Arazi Kanunu, madde 8 de şu hüküm mevcuttur: «... bu makule hüdai nabit olan eşcarı gerek mutasarrıfı ve gerek canibinden birisi kat veya kal' edemez. Şayet ederse canibi miriden ol eşcarın kaîmen kıymeti kat'ı ve kal'l eyleyen kismenden alınır.

Fakat 16 şevval 1286, tarihli bir irade-i seniye ile bu hüküm değiştirilmiştir. Bu iradeye göre yalnız üçüncü şahısların tazminat vermekle mükellef olacağı, ve alınacak tazminatın da, devlete olmayıp arazi mutasarrıfına verileceği esası kabul olundu. Böylelikle, ağaçlardan istifade bakımından aralarında yapılacak tefrikte ortadan kalkmış oldu.

İlave edelim ki, bu tadilat bu kabil ormanlarda intifa durumunda mutasarrıf lehine, oldukça mühim genişlemeler meydana getirmiş oldu.

Böyle bir değişikliğe kanaatımızca zaruret vardı. Esasen Arazi Kanununun, otuzuncu maddesinde alel itlak bütün orman ve korular için, bunların hüdayi nabit ve ihtitaben eben an ced intikal veya ahardan teferruğ olunmak şartıyla; mutasarrıflarına münhasır olmak üzere kat'î hakkı tanınmıştı. Aynı hakkın, arazi-i emiriye üzerinde ki, gerek müsmir eşcardan olsun gerek gayri müsmir ağaçlardan olsun, hüdayi-i nabit olmak şartıyla, bütün arazi mutasarrıflarına tanınması da zaruret mevcuttu. Aksi takdirde, aynı kanunun 28 ile 30 uncu maddeleri hükümleri arasında kanaatımızca hüküm bakımından bir ahenksizlik mevcut olacaktı.

65 — Esasen, yukarıda izahına çalıştığımız bu noktayı, 18 rebiyyülevvel 1293 tarihli «Tahrirat-ı umumiye-i samiye de bu kabil ağaçların, intifa ve kesilmeleri (ihtitabı) ve başkaları tarafından kat'ılları halinde de; kaimen kıymetlerinin tazmini salâhiyeti, mutasarrıflara terk olduğu sarahaten mevcuttur».

Fiili bakımından, istifade noktasından kişilere ait orman ve korulardan, pek mühim farklar mevcut olmamakla beraber hukukî cihetten aralarında mahiyet farkı mevcuttur.

Ağaçları mülk olan kuru ve ormanlarda, mülk hükümleri, bütün neticeleri ile tesirini göstermektedir. Malik burada mülkiyet hakkının, üç esaslı unsuru olan kullanma (usus), intifa (fructus) ve istihlâk (abusus) den her bakımdan faydalanmaktadır. Esasen son unsur olan

*) 1293 tarihli tahriratı umumiyede aynen şu hüküm mevcuttur: «Tarif ve beyandan müstağni olduğu üzere arazli emiriyenin rakabesi canibi beytülmale ait olması ile bunun üstünde bulunan hüdayi nâbit eşcar-ı müsmirenin ve gayri müsmirenin kal'î ve kat'ına gerek sahibi ve gerek aharı muktedir olmayıp o misillü eşcarı kat'a tasaddi eden olursa kaimen kıymetinin miri için tazmin ettirilmesi mer'î ve bir şahsın tapu ile mutasarrıf olduğu koruların kat'î hususunda dahi hükmü mezkûr câri iken 1286 tarihinde bu usul tağyir ile arz-ı miri üzerinde olan hüdayi nâbit eşcar-ı müsmire ve gayri müsmirenin intifa ve ihtitab hakkı ve tazmin-i kıymet salâhiyeti mutasarrıflarına terk olunmuş...». Bak: Âtîf Bey, adı geçen eser, s. 115. Keza: Halis Eşref, a.g.e., s. 242 ve sonrası.

istihlâk²⁰ (abusus), mülkiyet hakkının en bariz karakterini ifade etmekte ve bu hakkı diğer aynı haklardan tefriğe medar olmaktadır.

Ağaçları mülk olmıyan korular ve ormanlarda, mutasarrıfın bunlar üzerinde, tam bir mülkiyet hakkı mevcut olmayıp, mülkiyet-i menfaat adını taşıyan, nev'i şahsına münhasır bir şekilde istifade ve intifa hakkı mevcuttu.

Bu hakta, kaideten tam bir istihlâk unsuru kanaatımızca mevcut değildir. Her ne kadar, orman ve korulardan intifa tarzı bir nevi istihlâk unsurunu ihtiva ediyorsa da, bu durum mülkiyet hakkında, görülen ve bazan imha derecesine (itlâf) kadar varabilen bir ihtisas değildir. Netekim yeni Medenî Kanununun bu hususta, istihlâk suretiyle intifa olunan eşyalardan farklı olarak, müstakil hükümler koymak zaruretini hissetmiştir. Bu noktayı, ilerki incelemelerimizde etraflı bir şekilde göreceğimiz için, burada sadece işaret etmekle iktifa ettik²¹.

Kanaatımızca, eşcarı mülk olmayan ve kişilere ait orman ve koruların ikinci kategorisini teşkil eden koru ve ormanlardaki, mutasarrıfın mülkiyeti menfaat hakkı, mülkiyet hakkının ancak iki unsurundan te-rekküp eylemektedir. Bu unsurlar şunlardır: Kullanma (usus) ve intifa (fructus) istihlâk (abusus), bir unsur olarak mevcut değildir. Her ne kadar, kat' olunan ağaçların yerine yenisini ikame mecburiyeti, kanun (Arazi Kanunu) tarafından mutasarrıfa tahmil olunmamışsa da, burada fiili bakımdan görülen istihlâk durumu, intifa unsurunu temin zımında kabul olunmuş bir hal olup, yoksa bizatihi bir unsur değildir. Bizim hukukî görüşümüze böyle bir hal şekli, mülkiyet-i menfaat müessesesi bakımından, daha mülâyim gelmektedir²².

66 — C) Temlik ve ferağ bakımından farklar :

Eşcarı mülk koru ve ormanlarla, mülk olmıyanlar arasında hüküm bakımından, temlik ve ferağ müesseseleri noktasından da bazı mühim farklar mevcuttur.

Birinci kategori ormanlarda, ferağ muamelesi yerine temlik hâdisesi cereyan ederdi. Bunlar (ağaçlar), mülk olduklarından temlik muamelesine tâbi olurlardı. İkinci kısım ormanlarda ise, bunlar miri hükümlerine tâbi olduğundan; ferağ hâdisesi cereyan etmekte idi. Arz-ı memleket hükümlerine tâbi bir toprak, bir üçüncü şahsa (ahara) ferağ edildi mi üzerindeki hüdayi nabit ağaçlar kendiliğinden akdin şumulüne

²⁰) Burada kullanılan istihlâk en kuvvetli şekli olan itlâfı bile ihtiva eylemektedir.

²¹) Bak: Medenî Kanun, madde 742. İsviçre Medenî Kanunu, madde 770.

²²) Bak: Homberger, Arthur - Marti, Hans. l'usufruit. Genève, 1942. s. 1-9 (F.J.)

girmektedirler. Burada fariğın, bunları tasrih eylemesine lüzum yoktur²³.

Mamafih, bu kabil hüdayi nabit ağaçlar, ferağ akdinden istisna edilebilmektedirler. Meselâ, fariğ ferağ esnasında, bunların akdin şümü-lüne girmeyeceğine mütedair bir şart ileri sürerse; evvelki hukukta bu şarta itibar olunurdu²⁴.

Dikkat edilirse, bu hâdise bugünkü hukukumuzun, gayrimenkulle-rin cüz'ülerinden addettiği, teferruat müessesesiyle derin bir benzerlik arzeder. Filhakika, Medenî Kanunumuzun bir hükmüne göre²⁵, «Bir şeye ait yapılacak temlikî tasarruflar o şeyin istisna olunmayan teferruatı dahil olur.» Hüküm bakımından bu benzerlik, hukukî mahiyet nok-tasından büyük bir fark arzetmektedir. Evvelki, hukukumuz (Arazi Ka-nunu) yeni Medenî Kanunumuzun, cüz'ü mütemmim addettiği müesse-seye; teferruat unsurunun hükümlerini tatbik etmektedir²⁶.

Böyle bir hükmün kabulünde en mühim âmil, kanaatımızca bu kabil koru ve ormanların; arazinin hükümlerine tâbi olmasıdır. Ağaçlar, üze-rinde buldukları zemin ile aynı hukukî kaidelere tâbi buldukların-dan, ferağ esnasında, tasrihsiz akdin mevzuuna dahil bulunmaları hu-kukî icablar bakımından, bir zaruret arzetmektedirler. Hattâ burada, ev-velki hukukun, zimnî bir adem-i tasrih durumunu kabul etmekten im-tina eylemiştir²⁷.

²³) Bak: Ali Haydar, a.g.e., s. 277 vesonrası. Keza bak: Halis Esref, a.g.e., s. 324, Hüsnü Efendi, a.g.e., s. 70 ve sonrası.

²⁴) Arazi Kanununun, bu hususa mütedair 48 inci maddesi aynen şöyledir: «Bir kimse arazisini ahara fariğ oldukça üzerindeki hüdayi nabit eşcar yere tâbi olduğundan ferağda beher hal dahil olur. Amma ol arazi üzerinde bulunan mülk eşcarı hin-i ferağda zikrederek bey'i etmedikçe ol eşcarı mefruğunlehin zapta salâhiyeti yoktur.»

²⁵) Bak: Medenî Kanun, madde 621, İsviçre Medenî Kanunu, madde 644.

²⁶) Medenî Kanunumuza göre, bir toprağın üzerinde, kesilmemiş yani ondan ayrılmamış bulunan bütün ağaçlar, gayrimenkullerin en esaslı bir unsuru telâkki edilen cüz'ü mütemmim addolunurlar. Cüz'ü mütemmim Medenî Kanunun hükümlerine na-zaran «mahallî örfe göre bir şeyin esaslı bir unsurunu teşkil eden o şeyin telef veya tahrip yahut tağyir edilmedikçe ondan ayrılması kabil olmayın cüzü'ler o şeyin mü-temmim cüzü'leridir» (Medenî Kanun, madde 619). Bak: Tuor P. Le Codé Civil suisse tercüme: H. Deschenaux. Zürich. 1942, s. 452. Keza Bak: Ebül'ülâ Mardin, Aynı Hak-larda mütemmim cüzü' telâkkisiyle husule gelen inkılâp hükümleri, Medenî Kanunun XV. yıldönümü için, adli eserdeki makale, İst. 1944, s. 801-832.

²⁷) Ali Haydar, adı geçen arzazî kanunu serhinde, bu noktaya şöyle temas et-

Ağaçları mülk olan kuru ve ormanlar hakkında, bu hususta daha farklı hükümler kabul olunmuştu.

Kişilere ait kuru ve ormanların ikinci kısmını teşkil eden ve mahiyeti itibariyle, tam mülk hükümlerine tâbi olan, bu kabil ormanlar, temlik esnasında; akdın şümülüne tasrihsiz girmiyorlardı. Sükût halinde, adem-i tasrih durumu tecelli etmekte idi.

Arazi Kanununun 48 inci maddesine göre, «..... Ol arazi üzerinde bulunan mülk eşcarı hin-i ferağda zikir ederek bey'i etmedikçe..... Kanun burada bey' tâbirini kullanmaktadır. Bu müessese evvelki hukukta, kendi karşılık ivazı bulunan semen-i mebi ile yakından ilgili bulunmakta idi. Semen malûm olmadan bey' muamelesi muteber olmazdı. Keza nefyi semen ile bir ayın bey' edilirse, buna batıl bey'i hükümleri terettüb ederdi. Halbuki, birinci haldeki ferağ müessesesinde; bunun karşılığı olan ivazın mevcudiyeti ile yokluğu, muameleyi batıl kılmazdı. Karşılık ivaz, mülâhhas tâbiriyle bedel yokluğunda, akit yine muteber sayılmakta, fakat tavsif bakımından bizzat akdın kendisinde bir değişiklik meydana gelmekte idi. Ferağ akdi, bu takdirde bedelsiz ferağ ismini taşımakta idi. Mahiyet itibariyle, bedelsiz ferağ mülk ayınlarda cari olan hibe müessesesine benzemekte idi. Esasen, arazi-i emiriyede bedelsiz (meccanen) ferağ muamelesi, hibenin sağladığı hukukî neticeleri temin sadedinde kabul olunmuştu.

Bu incelemelerimizden anlaşıldığı veçhile, eski tâbiriyle; nefyi semen durumunda bey' akdine hiç bir hukukî hüküm terettüb eylememekte, başka bir deyimle, muamele batıl akidlerden madut bulunmakta idi. (Fazla bilgi için bak: Ali Haydar, Dürer Hükkâm Şerhi Mecelletül Ahkâm, cilt I. Kavaid-i Külliye, İstanbul, H. 1313. s. 63).

Fasıl IV.

EŞCARI MÜLK OLAN KORU VE ORMANLARIN İKTİSAB ŞEKİLLERİ

67 — Eşcarı mülk olan, kuru ve ormanlar iki yol ile iktisab olunmakta idiler:

A) Gars etmek: mutasarrıfın, bizzat garsiyatta bulunması ile, meydana gelen ağaçlar.

mektedir: «... hülâsa-i kelâm bunda üç ihtimal bulunur: 1. Hüdayi nâbit eşcarın ferağda duhulünün tasrihidir. 2. ferağda, duhul ve adem-i duhulüne dair söz söylenmeyip sükût olunmasıdır. 3. Eşcar-ı mezkûrenin adem-i duhulünün tasrih kılınmasıdır. İhtimal-i evvel ve sanide eşcar-ı mezkûre dahil olup fakat ihtimal-i saliste dahil olmaz». sahife 277.

B) Aşılama: Arzı memleket üzerinde ki hüdayi nabit ağaçlar, mutasarrıf tarafından, her hangi bir şekilde aşılacak olurlar-sa; nev'i mahiyetlerini değiştirerek mülk escar kategorisine girerlerdi. Mücerret aşılama fiili, bu hususta, bir nev'i temellük sebebi olarak tezahür etmektedir.

68 — A) Evvelce görüldüğü veçhile, (bak, no: 58 ve 59) miri bir toprak üzerine, mutasarrıfı tarafından, ağaç gars edilecek olursa ilgili, iki memurdan izin almak icab ediyordu. İzin, hukuki durumda mühim netice meydana getirmekte idi.

a) İzinin mevcudiyeti halinde, dikilen ağaca bir vücut-u karar sabit oluyordu. Bu karar o kadar kuvvetli idi ki, günün birinde, o ağaç zail olsa bile; yine zemin üzerinde mevcut farz olunurdu²⁸. Bu karar, arazi mutasarrıfına, şu mühim salâhiyeti bahşediyordu: hâdisede bir vücut-u

²⁸) İlim sahasında, incelemelere nazaran, bir şeyin diğer bir şeye göre kararı başlıca üç şekilde tecelli etmektedir:

a) Bir takım kararlar maddeten mevcut olduğu halde, hukuken yok telâkki olunur.

b) Bazı kararlar hukuken tanınmış olmalarına rağmen vücut ifade etmezler.

c) Diğer bazı kararlar, maddeten mevcudiyetlerini kaybetseler bile, hukuk tarafından mevcut addolunup kendilerine hukuki hükümler terettüb etmektedir.

Her üç noktayı birer misalle aydınlatmağa çalışalım:

a) Bir kişi, kendine ait olmayan, bir kimsenin arazisi üzerinde her hangi bir inşaatta bulunacak olursa, burada arsa sahibince o şeyi kaldırmak salâhiyeti tanınmıştır. (Bak: Medeni Kanun, madde 648-649-650).

b) Kiracı tarafından, kiralanan şeyin tahribatına meydan vermeden yapılan ilâveler, kira akdinin sonuna kadar, kiralayan tarafından kaldırılamaz.

c) Üst katı birinin ve alt katı da diğerinin olmak üzere bölünen bir gayrimenkulün, üst katının alt üzerindeki karar ve ittisali, evvelki hukukta; bir vücut-u karar olarak telâkki olunmuştur. Şayet, bu bina her hangi bir şekilde ortadan kalkacak olursa, sonradan inşa halinde, mihaniki olarak, üst katın hakkı avdet eder. Yani maddeten, yok olmakla beraber, hukuken mevcut farzolunur. Bu şekilde, evvelki hukukumuzda kat mülkiyetli hâdise meydana gelmekte idi. Medeni Kanunumuz, mükerrer üst hakları tanımadığından; cüz'ü mütemmim esasına tamamen sadık kaldığından, kat mülkiyetli müessesesini kabul etmemiştir (Medeni Kanun, madde 652). Medeni Kanunumuzun Tatbikat Kanunu da, müktesep hak olarak kabul ettiği bu müesseseyi, zevali halinde tasfiye etmektedir. (Bak: Tatbikat Kanunu, madde 39). Medeni Kanunumuza göre zevale uğrayan bir şey üzerindeki intifa hakkı, o şeyin lhyası ile tekrar kendiliğinden meydana gelebilmektedir. Bu hâdiseyi, vücut-u karara misal olarak verebiliriz (Bak: Medeni Kanun, madde 722).

karar mevcut olduğundan, ağaçların zevale uğramalarından dolayı, yeniden izin alma durumu tecelli etmiyordu. Başka bir deyimle, vucub-u karar bir def'a teessüs eyledimi, izin artık hukukî neticeler tevliit edemiyordu.

b) İznin yokluğu hali, burada, rakabe sahibine bir muhayyerlik hakkı tanınmıştır. İsterse, izinsiz gars olunan ağaçları kal'i eder, veyahut bu yola müracaat etmez.

Kal'i şikkı ihtiyar olunmadığı takdirde, mutasarrıfın bunlar üzerindeki hakları, muayyen bir zamanın geçmesiyle kendiliğinden mülkiyet hakkına inkilâp ediyordu. Bu müddet üç sene idi. (Arazi Kanunu, mad. 25). Üç senelik bir zamanın geçmesi, mihanikî olarak mülkiyet feyizlerini meydana getirmekte idi. Yani, bu, bir nev'i muayyen bir zamanın, hak sahibi tarafından, kendisine kanunen bahşolunan hakları kullanamamasından dolayı; diğer tarafa mülkiyet temin eyleyen bir müessese olarak tezahür etmekte idi. Hukukî tâbirle, bir nev'i müddete müstenit iktisadî zaman aşımı mahiyetinde idi.

Burada, aranılan diğer bir cihette, üç senelik müddet nihayetinde, dikilen ağaçlardan, istifade edilebilir bir durumun meydana gelebilmesi idi. Çünkü, mirî arazi ziraatten gayri bir şekilde, mutasarrıfına mülkiyet-i menfaat temin etmeğe başlayınca, rakabe sahibi için, müecceleyi istifa edememek durumu bazı hallerde meydana gelmekte idi. Ezcümle, ağaç gars edildiği zaman, bunların intifa edilebilir bir duruma gelinceye kadar, canib-i mirî için müeccele istifası mümkün olamıyordu. Bu hal ise rakabe sahibinin zararına sebebiyet verdiği için, bu hususta ilgili memurun ismini istihsal zarureti kabul olunmuştu.

Üç senelik kabul olunan müddet halinde ise, dikilen (dut, zeytin) mismir ağaçların kabili intifa durumuna gelmeleri ihtimali kuvvetli olduğundan, bunun kabulünde bir mahzur görülmemiştir. Zira: artık rakabe sahibi için, müecceleyi istifa edememek durumu ortadan kalkmakta idi. Bu hükmün tatbikatı şu şekilde cereyan etmekte idi. Dikilen ağaçların, arazi-i emiriyye üzerinde kalmaları, rakabe sahibinin menfaati iktizasından ise, bu takdirde; kal'i cihetine gidilmiyordu. Esasen Mecellenin bir hükmüne göre, müstecir mezun olduğu intifanın, mavef-kine tecavüz edemezdi; ederse gasıb telâkki olunurdu. (Bak. Mecelle, mad: 446).

Gasıb bir kimse, hukuken himayeye lâyık addedilmediğinden, evvelki hukuk rakabe sahibine; kal'i hakkı tanımıştır^{*)}.

*) Bak: Ali Haydar, adı geçen eser, sh. 160; Keza, bak: Halls Esref, a.g.e., s. 222 ve sonrası; Âtîf Bey, a.g.e., s. 104 ve sonrası. Hüsnü Efendi, a.g.e., s. 72 ve sonrası.

69 — B) Şimdi aşılacak, hâdisesine terettüp eden hükümleri inceleyelim.

Bu nokta iki cephe arz etmektedir:

a) Aşılma fiilinin, bizzat arazi mutasarrıfı tarafından yapılması hali. Bu fiil, bir temellük sebebi olarak kabul edilmişti. Bunun için de şu şartların mevcudiyeti aranmakta idi⁴⁰.

1) Aşılacak ağaçların, mirî arazi üzerinde, hüday-i nabit olarak mevcudiyeti.

2) Mirî araziye, müstakillen veya müştereken mutasarrıf bulunmak.

Yukarıda gösterilen bu iki şartın tahakkuku halinde, bunlar üzerindeki mülkiyet-i menfaat; rakabe mülkiyeti ile beraber içtima etmekte idi. Sayın hocam, Ord. Prof. Ebül'ülâ Mardin'e göre, buradaki mülkiyet durumu, vücut-u karara mukarın değildir. Sebep olarak da, sahib-i rakabenin kendi arazisinin başkasına ait; mülk ağaçlarla işgal edilmesini tecviz eylememesidir⁴¹.

Vücut-u kararın, aşılacak suretiyle temellük hâdisesinde mevcudiyeti için, ayrıca mirî arazi mutasarrıfının; rakabe sahibinden izin istihsaline ihtiyacı vardı. Başka bir deyimle, canib-i mirî ile uzlaşması icap ederdi.

Vücut-u karar müessesesi, koru ve ormanlar bakımından, sahibine

⁴⁰ Bak: Arazi Kanunu, madde 26. Gayri müsmir ağaç garsiyatındaki durum ise mahiyet bakımından farklı noktalar arz etmektedir.

a) Bir kimse ziraat edilip veya kadimen ot biçilip her sene öşür vermek suretiyle tapu ile mutasarrıf bulunduğu tarla ve çayıra, ilgili memurun izni olmaksızın gayri müsmir ağaçlar gars edecek olursa, bunların mülkiyet bakımından durumu kendisine sabit olmakta idi.

b) İznin yokluğu halinde, ilgili memura, hiç bir zaman takyide tâbi olmaksızın, bunları kal'î hak ve salâhiyeti verilmiştir. Çünkü bu hâdisedeki ağaçların gayri müsmir vasfı müsmirlerde olduğu gibi muayyen bir müddetin geçmesi ile rakabe sahibi için bir bedel (öşür) tahsiline imkân vermemek mahzurunu arz etmekte idi.

c) Yukarıdaki mülahazalara binaen, bu kabil ağaçlar için, dikim tarihinden itibaren başlamak üzere, müsmir ağaçlarda olduğu gibi, rakabe sahibi için yalnız üç sene olmak şartı ile, kal'î hakkına bir tahdit vazolunmamıştır.

d) Bu kabil ağaçları gars edenler hakkında zecrî mahiyette olan tatil hükümleri cereyan ederdi. Zira bu fiili ile bilâ özür ziraatten atıl durumu tecelli etmektedir (bak: Arazi K. m. 29, 68 ve 85).

⁴¹ Bak: Ebül'ülâ Mardin, Hukuk-u Tasarrufiye-i Arazi Notları, İst. 1926, s. 66 ve sonrası. Keza, aynı müellifin, Hukuk Fakültesi, üçüncü sınıftaki Toprak Hukuku takrirleri, İst. 1945-1946.

çok önemli salâhiyet tanımakta idi. Çünkü, maddî yokluk durumu, hukukî değişiklik bakımından, hiç mesabesinde kalıyordu. Koru ve ormanlar, intifa ve istifade bakımından, ekseriya istihlâk edilerek, mâliklerine faydalar temin eylediklerinden; vücut-u karar müessesesinin rolü ve önemini canlı bir şekilde tebarüz ettirmektedirler⁶.

70 — b) Aşî fiilinin, üçüncü şahıs tarafından meydana getirilmesi hali:

Burada, iki menfaat çarpıştığından, mes'eleyi iki cepheden incelemek icabeder:

1) Arazi-i emiriye mutasarrıfı cephesinden:

Arz-ı memleket mutasarrıfları, her nev'i yabancı taarruz ve gasıb fiillerini menetmek salâhiyetinde bulduklarından, arazileri üzerindeki, hüdayi nâbit ağaçları, üçüncü şahısların aşıl原因arak temellük edebilmeleri, imkânı mevcut değildi. Yani, böyle vaziyetlerde, mutasarrıflara, müteceviz üçüncü şahısları menetme salâhiyeti tanımıştı⁷.

Eğer üçüncü şahsın, aşılama fiili her nasılsa, bidayeten önlenmeyip, gelişmiş ise; bu maddî hâdiseden meydana gelen semereleri, ezcümle filizleri, mutasarrıfın temellüğe salâhiyeti yoktu. Burada, umumî hükümler cereyan etmekte idi.

Filhakika, Mecelleye göre⁸, bir kimse bir ağacı aşıl原因asa, aşî kaleminden süzen filizlerle meyvaları kendi silki mülküne girmektedir. (Bak. Mecelle, madde: 1245).

Mutasarrıf burada, ancak meydana gelen ziyadeyi, kaldırabilmek imkânına malik bulunuyordu. Yoksa ona, bunları temellük etme salâhiyeti bahşolunmamıştı.

2) Aşılama fiilini yapan üçüncü kişi cephesinden :

Üçüncü şahsın durumu, ağaçları (aşıl原因anan) temellüğe salih bulunmamaktadır. Durum böyle olmakla beraber, büsbütün de, ihmal edilmiş

⁶) Mutasarrıfları birden ziyade bulunan arazi-i emiriye üzerindeki hüdayi nâbit ağaçları aşıl原因ama hususunda, her şerik müstakillen hareket serbestisine malik bulunmuyordu. Şeriklerden her hangi biri, bu kabil ağaçları aşıl原因ayınca; aşıl原因anan ağaç müsterek mala ait olmayıp, doğrudan doğruya aşıl原因ayana ait olurdu. Hattâ, diğer şerikin, bunu men'e salâhiyeti de yoktu. Mülkiyete, burada âmil olan, aşıl原因ama fiili maddesinin diğer şerikin, bu husustaki fiiline tekaddüm etmesi idi. Bak: Hallî Eşref, a.g.e., s. 230. Ali Haydar, a.g.e., s. 154. Âtîf Bey, a.g.e., s. 100 ve sonrası, Hüsnü Efendi, a.g.e., s. 80 ve sonrası. Hallî Cemaleddin, a.g.e., s. 163 ve sonrası.

⁷) Bak: Arazi Kanunu madde 27.

⁸) Bak: Ali Haydar, adı geçen eser, s. 160-161. Keza bak: E. Mardin, adı geçen eser, s. 66 ve sonrası.

değildir. Filhakika, aşılama fiili maddesinden meydana gelen ziyadeler, arazi mutasarrıfına ait olmayıp kendisine sabit olmakta idi.

Aşılama fiilini meydana getiren üçüncü şahıs, bu fiili ile, ağaçta bir kıymet noksanlığına sebebiyet vermiş ise, bunu tazmin ile mükellefti. Meselâ, ağacın dallarını veya yarısını kesmiş ise, aşılama, üçüncü şahıs, fiili ile meydana gelen kıymet noksanını umumî hükümler dairesinde, mutasarrıfa ödemekle mükellef tutulmuştu.

Mecellenin bir hükmüne göre, bir kimse, diğer bir kimsenin malına, herhangi bir noksanlık tevhit ederse, onu tazmin ile mükellef idi. (Bak: Mecelle; madde: 917).

Burada, dikkatimizi şu nokta çok ilgilendirmektedir. O da, üçüncü şahıs tarafından, aşılama fiili neticesi; hüdayi nabit ağaçlarda, meydana gelen zararı tazmin keyfiyetinin, neden arazi mutasarrıfı tarafından istifa olunmasıdır.

Bilindiği üzere, arazi-i emiriyye mutasarrıflarının, hakları tam bir mülkiyet hakkı olmayıp, nev'i şahsına münhasır bir mülkiyet-i menfaatir. Hakiki malik ise, rakabe sahibidir. Halbuki burada, üçüncü kişi tarafından meydana getirilen zararlar, rakabe sahibine tazmin olunmamaktadır. Bu hususu, Arazi Kanununu serh eden müellifler şöyle izah etmektedirler: Arazi-i emiriyyenin, menfaat-ı mülkiyeti mutasarrıfa ait olduğundan, bu ihtisasa her hangi bir şekilde kıymet noksanı arız olunca, bundan evvelâ müteessir olan mutasarrıftır. Bu bakımdan onun hakkı, rakabe sahibininkine tekaddüm etmektedir⁶⁵.

70 — Buraya kadar yapmış olduğumuz incelemelerle; hususi şahıslara ait bulunan, koru ve ormanların mahiyet ve bunların tâbi oldukları hukukî hükümleri tebarüze çalıştık. Bu tetkikatımızdan bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Bu hususu iki nokta da inceliyeceğiz:

Kanun sistematığı, ve ihtiva eylediği hükümler, bakımından:

1) Evvelâ, kanunun sistematığına kısaca işaret edelim. Arazi Kanunu sistematik bakımından, maalesef tatmin edici mahiyette değildir. Koru ve ormanlara mütedair hükümler, muhtelif kısımlarda yer almaktadırlar. Bu husus, incelemeleri güçleştirdiği gibi; dağınık hükümleri koordine ederek, aralarındaki müşterek nokta ve prensipleri tesbit etmek isteyenleri de, oldukça müşkül bir durumda bırakmaktadır.

⁶⁵) Ali Haydar Efendi, adı geçen, Arazi Kanunu serhinde, bu hususu şöyle izah etmektedir: «... vakıa hüdayi nabit eşcar arz-ı miri gibi mutasarrıfın malı değil ise de maddet âtiye hükmünce (Arazi Kanunu, madde 27), menfaati kendisine ait ve hattâ kıymeti dahi ana raci olur». S. 161.

2) Kanunun, koru ve ormanlar hakkında ihtiva eylediği hükümler bakımından:

1274 tarihli Arazi Kanunu, koru ve ormanlara mütedair, hükümleri etraflı olmayıp muayyen bazı noktalara münhasır kalmaktadır. Filhalka, bu hususta, kanun koyucusu, durumu, umumî hükümler dairesinde tesbit eylemekle iktifa eylemiştir. Bazı hususlarda, zamanına nazaran oldukça ileri bir görüş arzeden hükümleri ihtiva eyleyen bu kanun⁴⁰⁾; ülkenin en mühim servetlerinden biri bulunan orman ve korular hakkında, bunların mevcudiyetlerini devam hususunda, oldukça passif bir durum takınmıştır.

1274 tarihli, Arazi Kanununda, koru ve ormanlar müşterek bir fasılda, tanzim olundukları gibi; bunların fennî bir şekilde işletilmelerini sağlayacak tek bir hüküm dahi yoktur. Kanunun, tedvin olunduğu devirde, hususî eşhasa ait koru ve ormanlar önemli bir yekûna baliğ olmasalar bile, yine bazı muhafaza tedbirlerinin tedvin olunması iktiza ederdi.

O zamanki muasır devletlerin, bu husustaki kanunları oldukça mütekâmil bir merhalede idiler. İngilterede, 1181 tarihinde⁴¹⁾ isdar olunan Assize of the Forest, Kraliyetin, ormanlarla çevrili malikânelerine mütedair hükümleri muhtevi bulunmakta idi. Bu kanunun gayesi, o zamana kadar kraliyet ormanlarında meydana gelen suiistimalleri, önlemektir. Hattâ bu kanun sayesinde İngiltere Kralı İkinci Henri, müeyyidelerini kaybetmiş olan kadim kanunların, şiddetini yeniden ihyaya muvaffak olmuştu.

Fransa ise, XIV üncü LOUIS zamanında 1669 senesinde ormanlara mütedair bir kararname isdar olunmuştu⁴²⁾.

⁴⁰⁾ Arazi Kanununda arazi-i metrûkeye mütedair vazolunan hükümler zamanına göre oldukça müterakki bir durumda idiler.

⁴¹⁾ Bu kanunda şöyle bir metin vardı: «nam si quis ei amodo forisfecerit et inde convictus fuerit, plenarium vult de illo habere justitiam qualis fuit facta tempore regis Henri evi sui...» (Bak: Dr. Charles Crozat, *Ämme Hukuku dersleri*, cilt II, kısım I, Ortazamanlar. Terc. Prof. Dr. Recai G. Okandan. İst. 1944, s. 74.

⁴²⁾ Fransada isdar olunan bu kararnamenin ismi (Ordonnance de la forêt) idi. Bu hususta muahhar bir çok kanunlara, bu kararname mebaz olmuştur. Bu kararname hakkında, B. Madre, adı geçen eserinde şöyle demektedir: «... notre législation forestière est résumée essentiellement dans le code forrestier (ici du 21 mai, 1927) qui, est un mouvement législatif excellent et solide et lui meme reproduit nombre de dispositions de l'ordonnance de 1669, dispositions ayant fait leurs preuves...» s. 50.

1274 tarihli Arazi Kanunu, koru ve ormanlara mütedair, etraflı hükümleri ihtiva eyleyen bir kod olamazdı. Bunu esasen beklemek bir hukukçu için doğru bir şey olamazdı.

Ormanlar arzettikleri önem bakımından, bütün memleketlerde müstakil birer kanun halinde tedvin olunmuşlardı.

Kanaatımızca, bizde bu husus nazara alınmadığından, daha etraflı hükümlerin tedvini cihetine gidilmemişti*.

Dr. M. Bülent Köprülü

*) Mütebaki kısımları ilerideki yazılarımızda incelemeğe çalışacağız.